

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนบ้านสนาม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. การบริหาร โรงเรียนแบบชุมชนมีส่วนร่วม
3. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
4. กลยุทธ์ในการพัฒนา
 - 4.1 การประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา (AIC)
 - 4.2 การศึกษาคูงาน
5. บริบทของ โรงเรียนบ้านสนาม
6. การวิจัยปฏิบัติการ
 7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การปฏิรูปการศึกษาในรอบสอง พ.ศ. 2552 – 2561 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดปรัชญาในการปฏิรูป คือ ให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ และได้มุ่งเน้นเป้าหมายหลักในการปฏิรูป คือ คุณภาพในการจัดการเรียนการสอน โอกาสในการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จากเป้าหมายดังกล่าวส่งผลให้สถานศึกษาทุกแห่ง ต้องดำเนินงานพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยอยู่บนพื้นฐานของหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการบริหารการศึกษาของประเทศ การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา

ครู ผู้ปกครองและนักเรียน ได้ศึกษาเรื่องการนำผู้ปกครอง เข้ามามีส่วนร่วม การบริหารแบบมีส่วนร่วม นอกจากช่วยให้งานทั่วไปของโรงเรียนเป็นไปด้วยดีแล้ว ยังทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มมากขึ้น และมีระเบียบวินัยดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สำหรับประเทศไทยนั้น ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานการศึกษา ตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ดังนั้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวทางที่จะให้โรงเรียนดำเนินการ ได้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมรับผิดชอบ และร่วมมือในการพัฒนาองค์กรที่ปฏิบัติอยู่ด้วยความเต็มใจ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการยอมรับในเป้าหมายและการมีส่วนร่วมให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ (จินทรานี สงวนนาม. 2545 : 69)

สัญญา พันธไชย (2545 : 16) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทำงานขององค์กรที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน อย่างเหมาะสมด้วยความตั้งใจ เต็มใจ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กลุ่มต้องการ

สมยศ นาวิการ (2545 : 1) ได้ให้ความหมายการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการให้ผู้ได้บังคับบัญชาที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ โดยผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ

เรืองยศ ปรีดี (2542 : 8) ได้ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการที่คณะกรรมการ ประชาชนทุกคนในท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการดำเนินงาน แสดงความคิดเห็น และร่วมพิจารณากำหนดความคิดเห็น พิจารณากำหนดปัญหา ความต้องการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองชุมชน และท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนได้รับการพัฒนาขีดความสามารถของตนเองให้สามารถที่จะดำเนินการให้สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของตน

เสริมศักดิ์ วิสาลาภรณ์ (2541 : 4) การมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือในกระบวนการบริหาร

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2538 : 328) ให้ความหมายว่า รูปแบบของความเกี่ยวข้องผูกพันร่วมกันของสมาชิกในองค์กรในการร่วมประชุม ปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจ และการควบคุมกำกับดูแล การทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูง

โอกเลย์ (Oakley, 1991 อ้างถึงใน จลอง คงเจริญ, 2545, 16) มีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกัน 3 ลักษณะ คือ การให้ความช่วยเหลือ เป็นการให้อำนาจและเป็นงานขององค์กร

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กรได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการดำเนินงาน ได้มีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นตัดสินใจควบคุมกำกับดูแล และร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาองค์กรด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูง

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 11 กล่าวถึงบทบาท ของผู้ปกครองในการรับผิดชอบดูแลการจัดการศึกษาของบุตรหลานไว้ว่า บิดา มารดา หรือ ผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหลานหรือบุคคล ซึ่งอยู่ในความดูแล ให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา 17 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว โดยนัยกฎหมายนี้สรุปสาระสำคัญ 2 ประการ คือ

1. บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเด็กต้องจัดให้บุตร หรือบุคคลที่อยู่ในความดูแลได้รับการศึกษาภาคบังคับแก่ปี โดยเริ่มเข้าเรียนตั้งแต่อายุย่างเข้าปีที่เจ็ดจนอายุย่างเข้าปีที่ สิบหก
2. บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเด็กจัดให้เด็ก หรือบุคคลในความดูแลได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว

การดำเนินการตามความในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญของการปฏิรูป เนื่องจากการจัดการศึกษาใน โรงเรียนปัจจุบัน ครูเป็นผู้คอยกำกับ และเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitators) มากกว่าการเป็นผู้สอน (Instructions)

เน้นให้นักเรียนเป็นผู้วิจัยหาความรู้จากสิ่งรอบข้าง สภาพแวดล้อมรอบตัว สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การจัดการศึกษาแบบนี้แตกต่างจากยุคก่อนปี 2542 โดยสิ้นเชิงองค์ประกอบที่สำคัญ

ของกระบวนการจัดการศึกษา และการเรียนรู้ คือ การเพิ่มบทบาทของชุมชนผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนการเพิ่มบทบาทของโรงเรียนต่อชุมชน การดึงชุมชนเข้าสู่โรงเรียนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พร้อมทั้งสนับสนุนทรัพยากรในการจัดการศึกษา โดยใช้องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการศึกษา และการเรียนรู้ คือ การเพิ่มบทบาทของผู้ปกครองชุมชน โดยการรับรู้การจัดการศึกษาของโรงเรียน ด้วยการคอยกำกับดูแลการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน ติดตามความก้าวหน้า และสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็ก บ้าน และโรงเรียนจำเป็นต้องเห็นพ้องต้องกันว่าต้องการให้โรงเรียน และครูทำอะไร ผู้ปกครองนักเรียนปฏิบัติตนอย่างไร เป้าหมายของการศึกษาคืออะไร ทั้งสองฝ่ายต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร

สังคมต้องการเด็กยุคใหม่ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่งาน มีคุณสมบัติที่ดีในการเป็นสมาชิกใหม่ของสังคม ดังนั้นชีวิตในครอบครัว สิ่งแวดล้อมในชุมชน และอิทธิพลของผู้ใหญ่จะมีผลต่อเด็กเป็นอย่างมาก เด็กต้องได้รับการชี้แนะแนวทาง ได้รับการประคบประหม่อม อย่างละเอียดอ่อน และได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด การชี้แนะแนวทางในแต่ละขั้นตอน ต้องใช้เวลาผู้ดำเนินการต้องได้รับการฝึกฝนจากผู้รู้ ผู้ชำนาญ การเฝ้าเตือน และต้องใช้ความรู้เฉพาะทางด้วยเราต้องสร้างความผูกพันร่วมกันที่จะลงทุนเวลาในการพัฒนาชีวิตเด็ก ลงทุนงบประมาณในโรงเรียนของเด็ก และลงทุนพัฒนาบุคลากรที่ปราดเปรื่อง ฉลาด และมีน้ำใจที่สุดลงมามีส่วนร่วมในระบบการศึกษาของเรา

ดังนั้นการปฏิรูปโรงเรียนนอกจากพูดถึงมาตรฐาน กระบวนการเรียนรู้ การบริหาร และการจัดการ การประเมินผล ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพ การเรียนรู้ของนักเรียนแล้ว เรากำลักรื้อโรงเรียนใหม่ เพื่อปรับปรุงแก้ไขแต่เรากำลักริมบึงจิบ บางอย่างที่ต้องร่วมรับผิดชอบพัฒนาเด็กให้มีความสามารถในการผลิตสูง และเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตหมู่บ้าน และผู้ปกครอง ชุมชน ที่อยู่ใกล้ชิดเด็ก ช่วยให้เด็กเติบโตขึ้นจำเป็นต้องได้รับการปรับแต่ง และพัฒนาด้วย

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 49 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. 2550 : 15) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 9 ได้ตราไว้ว่า การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักมีเอกภาพ ด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา

สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษา มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครูคณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันส่งเสริมอื่น (กรมสามัญศึกษา. 2542 : 8-9)

จากกฎหมายสองฉบับนี้ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของประเทศเป็นอย่างยิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธ และละเลยได้ ดังนั้นการค้นคว้าวิจัยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็น และจากแนวความคิด ทฤษฎี ข้อค้นพบของนักการศึกษา นักวิชาการ ที่เป็นแนวคิดพื้นฐานในการวิจัยดังต่อไปนี้

ระบบการศึกษา หรือกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจาก โครงสร้างทางสังคมได้ การศึกษามีความเชื่อมสัมพันธ์กับสังคม ทั้งในประเด็นที่มีการสร้างคนที่มีสติปัญญา รู้จักคิด ใช้วิจารณญาณ สร้างความเป็นพลเมืองดี เป็นความจริงที่ไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม แต่ระบบสังคมประกอบไปด้วย โครงสร้าง อำนาจ ค่านิยมเป็นตัวกำหนด โครงสร้าง แนวทาง และแบบแผนการจัดการศึกษา ตลอดจนหลักสูตร และระบบการเรียนการสอน การจัดการศึกษาในช่วงที่ผ่านมา ได้รับผลกระทบมาจากเทคโนโลยี และสารสนเทศของโลกไร้พรมแดน ซึ่งเป็นผลมาจากการเผยแพร่แนวคิดวิทยาศาสตร์ เมื่อสี่ร้อยปีที่ผ่านมา ทำให้ความลึกลับเป็นไปในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และการศึกษาของไทย จนทำให้เกิดการมองข้ามวัฒนธรรมพื้นบ้าน และศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเอง ซึ่งบัดนี้ถึงเวลาที่จะต้องตรวจสอบ เพื่อแสวงหาทางเลือกอย่างจริงจัง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สร้างสรรค์ต่อสิ่งมีชีวิตในยุคต่อไป (ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. 2542 : 33)

ในระบบการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมที่การศึกษาทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้น อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์วงศ์ (2540 : 25-31) ได้ศึกษาและสรุปได้ว่าการศึกษาในชุมชนเกิดขึ้นในลักษณะและกระบวนการที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อชีวิตของชุมชน โดยพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถพื้นฐานในการดำรงชีวิต และเลี้ยงชีพ รู้จักใช้ และคิดค้นเทคโนโลยี ฝึกให้มีทักษะในการจัดการ ในการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อม และทรัพยากรของชุมชนรวมทั้งพัฒนาสติปัญญาบุคคลในด้านความคิด การจำ จินตนาการ และการพัฒนา ด้านจิตวิญญาณให้มีจิตสำนึกทางจริยธรรม เข้าใจคุณค่าของชีวิตธรรมชาติ

และสติปัญญา ซึ่งความรู้ความสามารถ และคุณธรรมของปัจเจกบุคคลที่ได้รับการพัฒนาอย่าง ถูกต้อง และสอดคล้องกับชุมชนนี้ จะมีผลส่งกลับมาพัฒนาชีวิตสภาพแวดล้อม และทรัพยากร ของชุมชน ทำให้ชุมชนมีสมาชิกที่มีคุณภาพประกอบกับโครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ ของชุมชน และความสัมพันธ์เชิงชุมชน รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนทำให้คนในชุมชน มีโอกาสแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กันอย่างกว้างขวาง เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ ที่จะก่อให้เกิดการสังสรรค์และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญา ของชุมชน นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ เพื่อชีวิตหรือการศึกษาแบบนี้ยังมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของบุคคล และชุมชนในทุกด้าน เพราะมีลักษณะบูรณาการ หรือเป็นองค์รวมทำหน้าที่ให้สอดคล้องกับ ธรรมชาติ และเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชน เทคโนโลยี นิเวศวิทยา พิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งทั้งยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือ การขัดเกลาทางสังคม ของชุมชนเพื่อสร้างสมาชิกใหม่ในชุมชนให้มีความสามารถมีสติปัญญาในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพให้มีความสอดคล้องกับค่านิยม และเงื่อนไข ของสภาพแวดล้อม และ ทรัพยากรของชุมชน เพื่อสืบทอด ภูมิปัญญาของชุมชนให้ต่อเนื่อง ทั้งการศึกษายังทำ หน้าที่จัดสรรตำแหน่ง และหน้าที่ให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยอาศัยความรู้ ของบุคคลเป็นเกณฑ์ ในการวินิจฉัยซึ่งระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินให้ ความเป็นธรรม และกำหนดนิยามของผู้มีการศึกษาตามสภาพความต้องการและความจำเป็นของชุมชน

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วม ได้มีการจำแนกลักษณะหรือประเภทของการมีส่วนร่วม ที่แตกต่างกัน ซึ่งสืบเนื่องมาจากนักวิชาการทั้งหลายใช้เกณฑ์ในการแบ่งที่แตกต่างกัน เช่น แนวคิด ของ ยูวณน์ วุฒิมณี (2534 : 12) กล่าวไว้ว่า หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่า หลักความร่วมมือของประชาชนที่สำคัญยิ่งคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินงานอย่างจริงจังและจริงใจ ทั้งนี้ด้วยการเปิด โอกาสให้การศึกษา การร่วมพิจารณา และการตกลงกันในการแก้ไขปัญหา หรือการวาง โครงการต่าง ๆ การที่เปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมก็เพื่อเป็นการให้ประชาชน ได้มีสิทธิ และความเสมอภาคกัน ในอันที่จะ รับผิดชอบในสังคม ประชาชนมีโอกาสร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบ

เอกชัย กี่สุพันธ์ (2538 : 114-115) กล่าวถึง ระบบบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ใช้อยู่ใน ปัจจุบัน และเป็นที่ยอมรับว่า ได้ผลในเชิงปฏิบัติมาก มี 3 ระบบ คือ

1. ระบบการปรึกษาหารือ เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจบริหาร

และ การตัดสินใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำงานร่วมมีความรับผิดชอบ ระบบการปรึกษาหารือนี้
เหมาะสำหรับใช้กับผู้บริหารระดับต้นขึ้นไป โดยการมอบหมายให้ทำหน้าที่ให้เป็นหัวหน้า
คณะทำงาน ประธาน โครงการ ประธานคณะกรรมการ หรือกรรมการ เป็นต้น

2. ระบบคุณภาพเป็นการบริหารแบบเปิด โอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมใน
การปฏิบัติงานในรูปแบบของกลุ่มทำงาน ซึ่งคงเรียกชื่อได้หลายอย่าง เช่น กลุ่มคุณภาพ
กลุ่มกิจกรรม คิวซี กลุ่มพัฒนาคุณภาพงาน ฯลฯ ระบบบริหารนี้เหมาะสำหรับพนักงานระดับ
ปฏิบัติหรือระดับหัวหน้างาน เพราะเป็นการฝึกฝนและเปิด โอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีโอกาส
ทำงานร่วมกัน เพื่อค้นปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ปัญห
ด้วยตนเอง

3. ระบบข้อเสนอแนะนี้มีความแตกต่างจากข้อเสนอแนะที่พบเห็นทั่วไปที่มี
ลักษณะเป็นกล่อง หรือผู้รับความคิดเห็นเท่านั้น แต่วิธีนี้จัดให้มีแบบฟอร์ม ข้อเสนอแนะเพื่อให้
พนักงาน เพื่อผู้ปฏิบัติงานทุกคน ได้กรอบแบบที่กำหนด เช่น ปัญหาที่พบ คืออะไร สาเหตุ
ปัญหา มาจากอะไร วิธีการแก้ปัญหามีอะไรบ้าง และผลที่คาดว่าจะได้รับนั้นดีกว่าเดิม
ซึ่งวิธีการนี้ใช้ได้ผลในหลายบริษัท เช่น ธนาคารพาณิชย์บางแห่ง บริษัทเครือซีเมนต์ไทย
ซึ่ง แต่ละบริษัทจะมีคณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะ เป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพียงใด
ความเป็นไปได้ในการนำไปสู่การปฏิบัติมีมากน้อยเพียงใด และสมควรทดลอง ดำเนินการ
ตามข้อเสนอแนะหรือไม่ อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะใดสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ผล
ทางบริษัทก็จะให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้เสนอความคิด

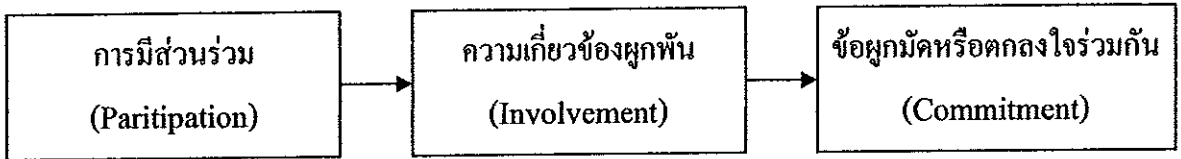
สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิด โอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมใน
การดำเนินงาน เพื่อต้องการให้ได้ผลในเชิงปฏิบัติ 3 ลักษณะ คือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา
และเสนอแนะ

การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม

ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม การเปิด โอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีส่วน
ในการทำงานจะทำให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวข้องกับงาน หรือองค์การความรู้สึกผูกพันเกี่ยวข้องที่ว่า
นี้หากมีการตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันแล้วจะเป็นผลเป็นข้อให้เกิดผูกมัด

หรือสิ่งที่ตกลงร่วมกัน ซึ่งแสดงระดับความสัมพันธ์ ดังภาพประกอบ 1 (สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 : 113-116)

แผนภาพที่ 1 การบริหาร โดยการมีส่วนร่วม

ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิด และอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว
2. การมีส่วนร่วมในการบริหารมีผลในทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่ผู้บริหารสามารถใช้ทดสอบว่าสิ่งที่ตนเองรู้ตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือไม่
3. เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างที่ดีต่อกัน
4. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงาน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสใช้ความสามารถ และทักษะในการทำงานร่วมกันเกิดความมีน้ำใจ (Team Spirit) และความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น
5. การมีส่วนร่วมจะทำให้การปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้น ส่งเสริมการปรับปรุงงานเป็นไปได้สูง ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นด้วย

รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม สามารถสร้างความรู้สึที่ดีต่อการปฏิบัติงานและเป็นการเปิด โอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานและหน่วยงาน ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้ได้เสนอไว้ 4 รูปแบบ คือ

- 1 การปรึกษาหารือ (Consultative Management) เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงาน หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปแบบของคณะกรรมการ (Committee) เช่น คณะกรรมการ โครงการ คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการเฉพาะกิจ

หรือคณะกรรมการที่เรียกชื่ออย่างอื่น รูปแบบนี้เป็นการกระจายอำนาจการบริหาร และการตัดสินใจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานรับผิดชอบในการดำเนินการด้วยระบบการปรึกษาหารือนี้ เหมาะสำหรับผู้บริหารระดับต้นขึ้นไป โดยการมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า คณะทำงาน ประธาน โครงการ ประธานคณะกรรมการ

2 กลุ่มคุณภาพ (QC Circles) เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปแบบของกลุ่มบุคคล 3-10 คน คนที่อยู่ในหน่วยงานเดียวกัน รูปแบบกลุ่มคุณภาพนี้เหมาะสำหรับใช้กับผู้ปฏิบัติงานระดับปฏิบัติ หรือระดับหัวหน้า เพราะเป็นการฝึกฝนและเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน เพื่อค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งมีกระบวนการในการบริหารกลุ่มสร้างคุณภาพ 4 ขั้นตอน Plan การวางแผน Do การปฏิบัติ Check การตรวจสอบ และ Action การปรับปรุงแก้ไข หรือ PDCA นั่นเอง อย่างไรก็ตามระบบคุณภาพ จะได้ผลดีก็ต่อเมื่อมีการอบรมเกี่ยวกับเทคนิค QC และการใช้กระบวนการกลุ่มให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง และสำคัญที่สุดคือความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของผู้ร่วมงานต้องอยู่ในเกณฑ์สูง จึงสามารถ นำระบบกลุ่มคุณภาพมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูง

3 ระบบข้อเสนอแนะ (Suggestion System) เป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ได้ผลมากในทางปฏิบัติ โดยมีลักษณะที่แตกต่างจากข้อเสนอแนะที่มักพบเห็นทั่วไปที่มีลักษณะเป็นกล่อง หรือผู้รับฟังความคิดเห็นเท่านั้น กล่าวคือ รูปแบบนี้มีแบบฟอร์ม ข้อเสนอแนะให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกรอกตามแบบที่กำหนด เช่น ปัญหาที่พบ คืออะไร สาเหตุของปัญหามาจากอะไร วิธีการแก้ปัญหามีอะไรบ้าง และผลที่คาดว่าจะได้รับเป็นอย่างไร สำหรับแบบฟอร์มที่กำหนดนี้อาจแตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละหน่วยงาน แต่มีหลักการปฏิบัติเดียวกันคือ จะต้องมีการพิจารณาข้อเสนอแนะมีหน้าที่ในการประเมิน ข้อเสนอแนะหรือไม่แล้ว นำเสนอผู้มีอำนาจดำเนินการต่อไป และถ้าข้อเสนอแนะใดมีการนำไป ปฏิบัติควรมีการประชาสัมพันธ์และพิจารณาให้ผลตอบแทนเป็นรางวัล หรือผลตอบแทนอื่น ตามที่หน่วยงานกำหนด ซึ่งรูปแบบนี้สำหรับใช้กับผู้ปฏิบัติงาน หรือผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ อาจ จะเสนอความคิดเห็นคนเดียวหรือมากกว่าก็ได้และผู้เขียนเองมีความเห็นว่ารูปแบบนี้จะ ได้ผลดี ก็ต่อเมื่อ

3.1 นโยบายเป้าหมายขององค์กรต้องชัดเจน

3.2 ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานต้องอยู่ในระดับสูง

3.3 การกำหนดผลตอบแทนที่จะให้แก่ผู้เสนอควรจะต้องสร้างความรู้สึกรว่า

คุ้มค่าและมีผลทางจิตใจ

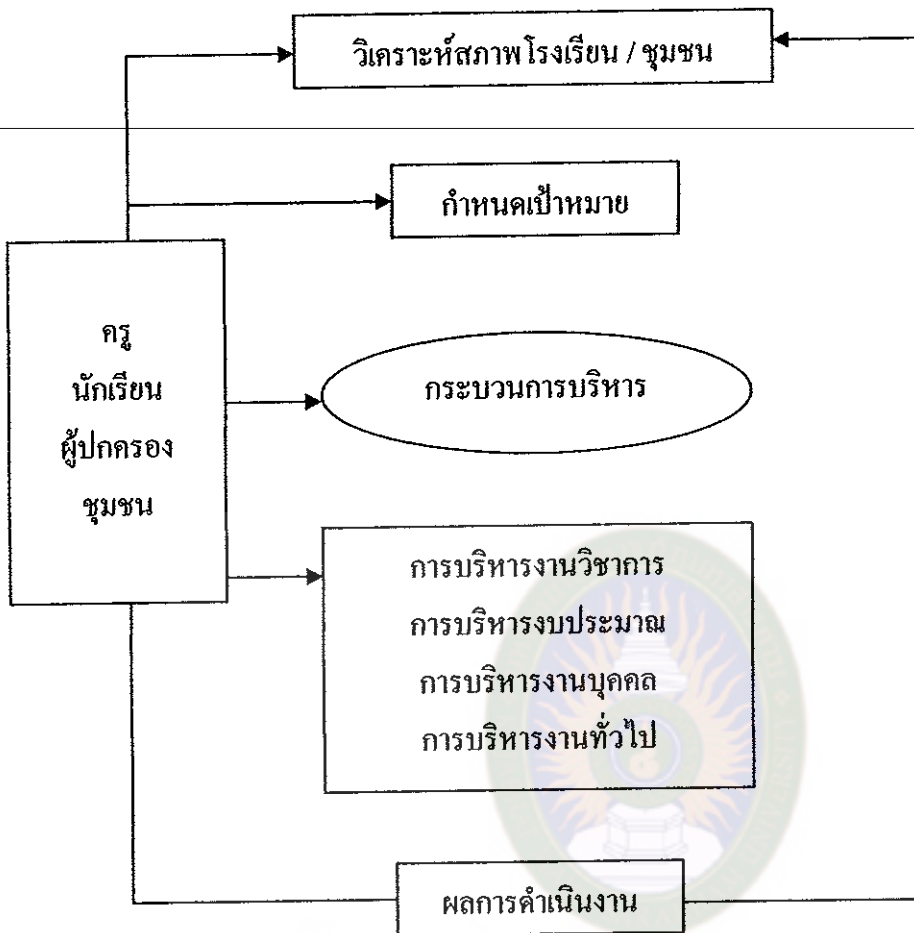
3.4 ระบบและขั้นตอนการพิจารณานั้นต้องรวดเร็วมีลักษณะที่ในการพัฒนา
แน่นอนชัดเจน ตลอดจนการแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เสนอความคิดได้ทราบอย่างรวดเร็ว
พร้อมเหตุผล

3.5 มีการประชาสัมพันธ์ หรือให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
และการใช้แบบฟอร์มข้อเสนอแนะให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

4 ระบบส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนเป็นเจ้าของกิจการ (Employee Ownership Plan) รูปแบบนี้พบมากในการบริหารกิจการบริษัท หน่วยงานเอกชน หรือรัฐวิสาหกิจ โดยการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับมีส่วนเป็นเจ้าของกิจการด้วยการลงทุนซื้อหุ้นของบริษัท หรือบริษัทอาจจ่ายโบนัสส่วนหนึ่งเป็นทุนเรือนหุ้นในแต่ละปี จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการเอง และมีความรู้สึกผูกพันในการปฏิบัติงาน เพื่อผลประโยชน์ ร่วมกัน ดังนั้น ในรูปแบบนี้ผู้บริหารอาจนำมาประยุกต์ใช้โดยการสร้างบรรยากาศให้เกิด ความรู้สึกการเป็นเจ้าของของหน่วยงาน เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพึงพอใจที่จะมี ส่วนร่วมให้มากที่สุด

กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา

เนื่องจากผู้บริหาร โรงเรียนไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามลำพังเพียงคนเดียว กอปรกับ
ในปัจจุบันมีกระแสของการมีส่วนร่วม และการตรวจสอบ และความไม่โปร่งใสใน
การดำเนินงาน ตลอดจนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น และสถานศึกษา
เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยควรให้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน
ของการดำเนินการ เพื่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบเป็นเจ้าขององค์กร อันจะก่อให้เกิด
ความร่วมมือในการบริหาร ทั้งยังเป็นการแบ่งเบาภาระของโรงเรียน ได้อีกด้วย ดังภาพประกอบ
2 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 22542 : 54)

แผนภาพที่ 2 กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา

เงื่อนไขการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมถึงแม้ว่าจะมีประโยชน์ต่อผู้บริหารเป็นอย่างมากก็ตาม มีเงื่อนไขที่ต้องพิจารณาก่อนนำไปปฏิบัติดังต่อไปนี้ (กรมวิชาการ, 2544 : 9-13)

1. ท่านรู้จักผู้ร่วมงาน หรือผู้ได้บังคับบัญชาดีพอหรือยัง เช่น ความรับผิดชอบในการทำงานและพฤติกรรมในการทำงาน
2. ผู้ร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชาของท่านชอบที่จะมีส่วนร่วมในการทำงานหรือไม่
3. ท่านมีเวลาเพียงพอหรือไม่ สำหรับการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงาน หรือผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการบริหาร
4. ท่านจะต้องสร้างบรรยากาศในการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participation Climate) ที่เกิดขึ้นดังกล่าวคือ

4.1 ความเชื่อใจและไว้วางใจในตัวผู้ร่วมงาน หรือผู้ได้บังคับบัญชา

4.2 จัดให้มีระบบสื่อสารแบบเปิด และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์

ในการทำงานร่วมกัน

4.3 แก้ปัญหาและการตัดสินใจโดยกลุ่ม

4.4 ความมีอิสระในการทำงาน

5. ผู้บริหารมีความเป็นกันเองสนใจ และเปิดใจที่จะรับฟังความคิดเห็น

ของผู้ร่วมงานการยอมรับซึ่งกันและกันในการทำงาน

6. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนและชุมชน

รูปแบบในการมีส่วนร่วม และสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน คือ

โรงเรียนทั่วไปจะมีการแบ่งการบริหารภายใน โรงเรียนออกเป็น 4 กลุ่มงาน คือ กลุ่มงานบริหาร วิชาการ กลุ่มงานบริหารบุคคล กลุ่มงานบริการงบประมาณ และกลุ่มงานบริหารทั่วไป ซึ่งในกลุ่มงานบริหารทั่วไป จะมีงานความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียน ซึ่งเป็นงานที่สำคัญ เพราะงานทุกอย่างจะประสบผลได้ก็เนื่องมาจากการให้ความร่วมมือของชุมชน และทางโรงเรียนมักจะมอบหมายให้ครูที่พักอยู่ในชุมชนและครูที่คุ้นเคยกับครูในชุมชนพอสมควรเป็นผู้ทำหน้าที่ โดยการเป็นผู้แทนของทาง โรงเรียน ไปร่วมงานในชุมชน และประชาสัมพันธ์งานของ โรงเรียน โดยการอาศัยผู้นำชุมชนที่มีวัยใกล้เคียง และครูเป็นผู้เชื่อมโยง นอกจากนี้อาจจะออกจุลสารราย เดือนของ โรงเรียนเพื่อแจ้งให้ผู้ปกครองนักเรียนและคณะกรรมการศึกษาทราบ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนและชุมชนนี้ ผู้นำชุมชนและประชาชนจะรู้สึกพอใจหากเห็นว่า คณะครูสามารถเข้ากับชาวบ้านได้ดี ชุมชนและ โรงเรียนสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เกิดการร่วมมือพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และ โรงเรียน เพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีขั้นตอนสำคัญของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนเริ่มดำเนินการ ขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ประชาชนกรรมการ โรงเรียน และผู้บริหาร โรงเรียนควรเป็นผู้ดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ต้องการดำเนินการ คิดที่จะดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่ยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ หรือยังไม่แน่ใจ จะดำเนินการอย่างไร เช่น ในการตั้งกองทุนการศึกษาผู้บริหาร โรงเรียนอาจนำคณะครู คณะกรรมการ สถานศึกษาไปศึกษาเรื่องนี้จาก โรงเรียนที่ดำเนินการอยู่แล้ว และประสบความสำเร็จแล้ว นำมาประยุกต์ดำเนินการในโรงเรียน

2. การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ผู้บริหาร โรงเรียนต้องสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน โดยช่วงแรก อาจจะเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน โดยเริ่มจาก

การติดต่อพบปะพูดคุยกับคณะกรรมการการศึกษา และคนที่อยู่ในชุมชนในวัยที่อยู่ใกล้เคียงกันก่อน หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการคุ้นเคยกับคนในชุมชนทั่วไป อาศัยคณะกรรมการการศึกษา และเพื่อนวัยเดียวกันในชุมชนเป็นผู้เชื่อมโยงความสัมพันธ์กันจากการเป็นคนรู้จักใกล้ชิด และเป็นเพื่อนร่วมงานที่สนิทสนมกันที่สุดในที่สุด

ส่วนการที่ผู้บริหาร โรงเรียนจะสอดแทรกตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น ผู้บริหาร โรงเรียนควรกระทำ โดยการปฏิบัติตน เพื่อให้คนในชุมชนยอมรับ เช่น ไปร่วมงานต่าง ๆ ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ใช้เวลาเข้าสังคมกับคนในชุมชน แสดงความสามารถของตนเอง ให้คนในชุมชนมองเห็นและยอมรับด้วยการร่วมทำงานในสิ่งที่ชุมชนมอบหมาย เช่น เป็นพิธีกรในงานต่าง ๆ การร้องเพลงหรือการร่วมงานพิธีกรรมต่าง ๆ

นอกจากนี้ในส่วนของคณะครูจะต้องแสดงความสามารถของคณะครูให้ประชาชนได้เห็น เพื่อให้ประชาชนเกิดการยอมรับคณะครูและอีกประการหนึ่ง การที่โรงเรียนมีครูที่เป็นคนในท้องถิ่นก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนและคณะครูมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้นำชุมชน ทั้งทางวัด คือเจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะต้องเน้นและกำชับให้ชาวบ้านเข้าร่วมมือกับทางโรงเรียน ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์กับทางโรงเรียนดีขึ้น

1. การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม กลุ่มผู้มีส่วนร่วมมีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มคณะครู กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา กลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มวิทยากรภายนอก กลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มคณะที่ปรึกษาโรงเรียน กลุ่มผู้สนับสนุนในด้านต่าง ๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มถึงแม้ไม่มีบทบาทที่เด่นชัดในการมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะแต่ละจะมีบทบาทร่วมในกลุ่มอื่นด้วยหรือบางครั้งก็มีบทบาทที่เด่นชัดในหลายกลุ่ม เช่น อยู่กับโรงเรียนที่จัดกิจกรรมขึ้น เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน จะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทเด่นชัดในการมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในหลายด้าน เช่น บทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมในกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา หรือกับคณะครูก็จะมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนใน หลายด้าน เช่น การมีบทบาทในการจัดการศึกษาโดยตรง การเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา และการเป็นคณะกรรมการในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมร่วมกันของชุมชน และของโรงเรียน กลุ่มบุคคลที่เป็นเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมนี้จึงเป็นกลุ่มที่ไม่มีบทบาทตายตัวตามกำหนดบทบาทในการมีส่วนร่วมแต่ละครั้ง จึงขึ้นอยู่กับกรรมการที่ชุมชนและ โรงเรียนร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมนี้นี้ก็กำหนดไว้เหมือนกันว่าในการดำเนินกิจกรรมใดของโรงเรียน โรงเรียนต้องขอความร่วมมือจากเครือข่ายของผู้มีส่วนร่วมกลุ่มใด เช่น ในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาเครือข่าย

สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วิทยานิพนธ์ งานวิจัย

ของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมมักจะเป็นกลุ่มบุคคลที่คนในชุมชนนับถือ เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหาร โรงเรียน ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา และผู้นำชุมชน ส่วนในการ จัดการแข่งขันกีฬาประจำปี ของประชาชน เครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมก็จะแตกต่างไปจากกลุ่มของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร เพื่อการศึกษาต้องอาศัยบุคลากรที่มีความสามารถทางด้านกีฬา มีวัยไม่สูงมากนัก และเกี่ยวข้องกับนักเรียน เช่น คณะครู กลุ่มหนุ่มสาว ผู้ปกครอง นักเรียน และผู้นำชุมชน ผู้สนใจกีฬาเป็นต้น

2. การสร้างกิจกรรม เป็นขั้นตอนที่ผู้เข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนจากหลาย ๆ ฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ศิษย์เก่า และเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม เพราะการที่มีผู้ร่วมคิดร่วมสร้างกิจกรรมหลายฝ่าย ตั้งแต่ขั้นตอนของการริเริ่มคิดร่วมสร้าง กิจกรรมร่วมกันหลายฝ่าย ตั้งแต่ขั้นตอนของการริเริ่มคิด ริเริ่มทำ จะทำให้ผู้ร่วมงานมีความรู้สึก เป็นเจ้าของงาน เป็นหุ้นส่วนที่จะทำให้มีความเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่อไป ของการทำกิจกรรม

3. การต่อรองเพื่อดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนนี้มักจะสอดแทรกอยู่ในการดำเนินกิจกรรม ร่วมกัน ในการจัดกิจกรรม หรือการดำเนินการของชุมชน และ โรงเรียนทุกขั้นตอนซึ่งมักจะ เป็นไปในรูปของการร่วมกันอภิปราย เพื่อการวางแผนการดำเนินงาน หรือดำเนินกิจกรรมหรือ บางครั้งก็เป็นขั้นตอนเพื่อดำเนินการให้ทุกฝ่ายที่จะร่วมกันดำเนินงานเกิดความรูสึกว่า ความคิดเห็นของตนก็ได้รับการยอมรับจากกลุ่มหรือบางครั้งก็เป็นขั้นตอนของการพยายามที่จะ ทำให้ความคิดเห็นของตนถูกนำมาใช้ โดยเฉพาะในส่วนของรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการ ระดมทรัพยากร เพื่อการศึกษาขั้นตอนนี้จะถูกนำมาใช้มาก ทั้งนี้เพื่อการต่อรองในการขอรับ บริจาคได้โดยไม่รู้สึกละอายใจมากเกินไปหรือบางทีก็เป็นการสร้างความชอบธรรมใน การดำเนินกิจกรรมต่อไปว่าได้มีการต่อรองเพื่อให้เกิดความยินยอม หรือคล้อยตามกันตาม ความต้องการตามแต่กลุ่มที่มาร่วมกิจกรรมจะเกิดการยอมรับร่วมกันได้

4. การร่วมกันดำเนินการ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่แสดงถึงบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วม ชัดเจน ซึ่งบางครั้งแสดงถึงแบบแผนการมีส่วนร่วมของบุคคลที่ร่วมกันดำเนินการด้วยโดย ลักษณะของการมีส่วนร่วมดำเนินการของกลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะมีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา กลุ่มคณะครู หรือกลุ่มผู้ที่ บริจาคทรัพยากรหรือสิ่งของให้โรงเรียนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมมาก คือ เป็นผู้ดำเนิน กิจกรรม เป็นผู้ร่วมคิดริเริ่มกิจกรรม ร่วมบริจาคทรัพยากร และสิ่งของมากมักแสดงความคิดเห็น อย่างมั่นใจ และมีอำนาจในการตัดสินใจ เพื่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนพอสมควร ส่วนกลุ่มผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนทั่วไป จะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมน้อยมักจะเป็น

กลุ่มที่มาร่วมงาน หรือสนับสนุนงานตามที่ได้รับเชิญชวน หรือการขอรับรองจากผู้นำชุมชน และทางโรงเรียนมากกว่าจะริเริ่มงาน หรือเสนอตัวเข้าร่วม ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ จึงมีลักษณะของการร่วมงาน ร่วมมือ ร่วมสนับสนุน ร่วมแสดงความคิดเห็น เล็กน้อยแต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม หรือการดำเนินงาน ที่ถูกกำหนดมาแล้วจากกลุ่มผู้มีส่วนร่วมมาก

5. การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการหลังจากการดำเนินผลกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ผู้มีส่วนร่วมกันดำเนินการจะประเมินผลการดำเนินการร่วมกัน เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่องลักษณะของการประเมินผลการดำเนินการร่วมกันที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ คือ การสอบถามความคิดเห็นของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เช่น จากผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องแต่พบว่า การประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำมาใช้ได้มากที่สุดคือการประเมินจากจำนวนของผู้มาร่วมงานหรือให้การสนับสนุนกิจกรรมที่ดำเนินการ

6. การร่วมรับผลการดำเนินการ ผลจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาของชุมชน ส่วนมากเป็นทางด้านจิตใจมากกว่าจะเป็นสิ่งตอบแทนที่เป็นผลทางด้านวัตถุสิ่งของจาก โรงเรียนและชุมชน ผลจากการมีส่วนร่วมที่โรงเรียนนำมาใช้ในการแสดงความขอบคุณต่อคนในชุมชน จึงเป็นความรู้สึกทางด้านจิตใจ คือ การแสดงความชื่นชม การทักทาย การเยี่ยมเยือน หรือการรดน้ำคำหัว ในวันประเพณีสงกรานต์ การมอบเกียรติบัตร การยกย่องชมเชย ด้วยการประกาศคุณความดี การตั้งชื่ออาคารเรียนตามชื่อของผู้บริจาครายใหญ่ และการร่วมงานต่าง ๆ ในชุมชนของผู้ปกครองนักเรียน และผู้มีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนของผู้ปกครองนักเรียน และผู้มีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะทำให้เกิดเครือข่ายของผู้มีส่วนร่วมมากขึ้น และมีจำนวนผู้เต็มใจมามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรม หรือการสนับสนุนงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนมากขึ้น

รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา และโรงเรียน ในการจัดการศึกษาของชุมชนที่กล่าวมา เป็นการศึกษาจากปรากฏการณ์ที่พบเห็นในโรงเรียนที่ชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมกันในการจัดการศึกษาของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งอาจจะมีบริบทหรือสภาพแวดล้อมของชุมชน และโรงเรียนแตกต่างกันไปจากบริบทของชุมชน และโรงเรียนหลายแห่งแต่แนวคิดที่นำมาเสนอก็เป็นแนวคิดของการทำงาน ที่มีการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาของชุมชนค่อนข้างมาก และอาจเป็นแนวทางสำหรับกรรมการสถานศึกษาและโรงเรียนที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และตามเจตนารมณ์ของระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 ที่เน้นการให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษา ในการพัฒนาการจัดการศึกษาของชุมชนให้สามารถร่วมกันจัดการศึกษาในชุมชน ในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนหรือเจ้าของโรงเรียนที่แท้จริง

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าจากรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมนั้นมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือการมีส่วนร่วมทางตรง และมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมทางตรงก็คือการเข้าไปร่วมในลักษณะของการปฏิบัติงานรับผิดชอบ เพราะเป็นหน้าที่โดยตรง ได้แก่ผู้บริหาร ครู นักเรียน และบุคลากรทุกฝ่ายของโรงเรียน ส่วนการมีส่วนร่วมทางอ้อม จะเป็นลักษณะกรรมการหรือผู้แทน ได้แก่ ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระดับ อย่างไรก็ตามในการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ และประสิทธิภาพสูงสุดนั้น ผู้บริหารจะเป็นบุคคลสูงสุดที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงาน หรือผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารมากน้อยเพียงใด เพราะการมีส่วนร่วมในการทำงาน นอกจากจะเป็นการสร้างเสริมประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และเกิดความรู้สึกรักในการทำงานส่วนระดับของการมีส่วนร่วมจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของผู้ร่วมงานด้วย ดังนั้นความสำเร็จของการบริหารแบบมีส่วนร่วมจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ของผู้บริหารนั่นเอง

7. มาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรฐานการประเมินภายนอก ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ที่สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้หลักการมีทั้งหมด 14 มาตรฐาน 60 ตัวบ่งชี้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. 2543 : 1-6)

1. มาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียนมี 7 มาตรฐาน 32 ตัวบ่งชี้
2. มาตรฐานการศึกษาด้านกระบวนการมี 2 มาตรฐาน 13 ตัวบ่งชี้
3. มาตรฐานการศึกษาด้านปัจจัยมี 5 มาตรฐาน 15 ตัวบ่งชี้

มาตรฐานการศึกษาทั้ง 14 มาตรฐาน 60 ตัวบ่งชี้ เป็นทิศทางให้สถานศึกษาที่มีศักยภาพ และมีความพร้อมได้มุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์ และความร่วมมือกับชุมชน ในการพัฒนาการศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สถานศึกษามีระบบกลไกในการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 2 สถานศึกษามีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชน
ในการพัฒนาการศึกษา

มาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกรอบในการประเมินคุณภาพ
ภายนอก และเป็นแนวทางให้สถานศึกษามุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน
ต่าง ๆ ทั้งด้านผู้เรียน ด้านกระบวนการ และด้านปัจจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความมุ่งหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 249-250) กล่าวถึง
งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจอันดีต่อโรงเรียนอันจะช่วยให้โรงเรียนได้รับความร่วมมือความสะดวกในการดำเนินงาน
2. เพื่อให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน คือ บุคคล วัสดุ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เพื่อดำเนินงานของโรงเรียน
3. เพื่อให้โรงเรียนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากชุมชนด้านการเงิน แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงานของโรงเรียน
4. เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการและอื่น ๆ ที่เป็นการช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม
5. เพื่อสนับสนุนให้การดำเนินการในงานหลักของโรงเรียนคือ งานวิชาการประสบความสำเร็จ

6. เพื่อสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีของหน่วยงาน รวมถึงการสร้างขวัญ
และกำลังใจให้แก่บุคลากร ในการปฏิบัติงาน

7. เพื่อเป็นการป้องกันและร่วมแก้ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของโรงเรียน
ที่อาจเกิดขึ้นกับผลกระทบกับชุมชน

เอลส์ และวินน์ (อารมณ์ อินทร์จันทร์. 2546 ; อ้างอิงมาจาก Elsbree and Wynn. 1967 :
348) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ 5
ประการ

1. การนำโรงเรียนเข้าสู่ชุมชน
2. การให้ชุมชนเป็นแหล่งทางการศึกษา
3. การให้โรงเรียนเป็นแหล่งทางการศึกษาของชุมชน
4. ชุมชนในฐานะเป็นหุ้นส่วนในการประกอบการทางการศึกษา
5. โรงเรียนและชุมชนในฐานะเป็นหุ้นส่วนการปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ของ

ชุมชน

ความสัมพันธ์กับชุมชนกับ โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จหลายแห่งในกรณีศึกษาได้สร้างความเชื่อมโยงที่มีพลัง และตอบสนองต่อชุมชน ซึ่งให้คุณค่าหลักแก่โรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน และความสัมพันธ์ภายในหน่วยงานมีความสำคัญต่อการรักษาคุณภาพของครู

การจัดการศึกษาของไทยในอดีตเป็นภาระหน้าที่ของชุมชน หน่วยย่อยในชุมชน เช่น ครอบครัว วัด และสำนักเรียนต่าง ๆ มีหน้าที่ให้การศึกษาแก่ลูกหลาน และสมาชิกของชุมชน ทั้งด้านวิชาการ และอาชีพ พ่อ แม่ คนเฒ่า คนแก่ และช่างฝีมือเป็นครูถ่ายทอดวิชาความรู้ แก่เด็ก การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ จึงมีรูปแบบหลากหลาย และสอดคล้องกับพื้นฐานหรือวิถีชาวบ้านในชุมชน ความหลากหลายรูปแบบการศึกษาที่เคยมีอยู่ในชุมชน ได้สูญหายไป โดยได้รับรัฐควบคุมการศึกษา และนำเอาระบบการศึกษาของประเทศทางตะวันตกมาใช้แทน การศึกษาที่เคยมีมาแต่เดิม ระบบการศึกษา แบบใหม่นี้มีลักษณะเป็นแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศ จึงขาดความหลากหลาย และยืดหยุ่น อีกทั้งบทบาทนี้กับเป็นของรัฐที่ส่วนกลาง โรงเรียน และครู ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศต่างอยู่ในฐานะตัวแทนรัฐบาล และเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษาให้แก่คนในชุมชน ชุมชน ได้ถูกกลืนเลย และมีได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการ และวิถีชีวิตของชุมชน หลักการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชน หลักการจัดการศึกษาแบบนี้ได้ดับทอดมาจนถึงปัจจุบันคนส่วนใหญ่เข้าใจว่าการศึกษาคือการ ไปโรงเรียน ผลจากการศึกษาการจัดการศึกษาตามรูปแบบ และแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ได้ก่อให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนาหลายประการต่อผู้คน และชุมชนซึ่งเป็นหัวข้อในการวิพากษ์วิจารณ์อยู่ในขณะนี้ นอกจากนั้นรูปแบบการศึกษาที่เป็นลักษณะนี้ก็ยังไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยุคโลกาภิวัตน์หรือโลกไร้พรมแดนอย่างในปัจจุบันเหล่านี้เป็นปฐมบทของการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษา ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ได้มีการเรียกร้องจากนักวิชาการ ผู้นำชุมชน และบุคลากรจากหลายวงการ ให้รัฐบาล และผู้เกี่ยวข้อง จัดหาแนวทางจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้รื้อฟื้นบทบาทในการจัดการศึกษาของตน และเชื่อมประสานเข้ากับกระบวนการ

ในโรงเรียน การจัดการศึกษาวิธีนี้จะนำไปสู่การเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานของชุมชน และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงกระแสโลก (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. 2543 : ไม่มีเลขหน้า)

โรงเรียนกับการศึกษาในชุมชนระบบการศึกษาดั้งเดิม ครอบครั้ว วัด และชุมชน เป็นแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ปัจจุบันนี้ โรงเรียนรู้เพียงแห่งเดียว ที่รัฐมอบให้จัดการศึกษา โดยชอบธรรม ซึ่งส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ความสามารถ และทักษะที่ผู้เรียนได้รับ ไม่สอดคล้องกับความรู้เดิมในชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชนถูกทอดทิ้ง เนื้อหาสาระถูกกำหนด โดยรัฐบาล การศึกษากลายเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน มุ่งพัฒนาความสามารถ ทักษะด้านอาชีพ เฉพาะอย่างทำให้ระบบการศึกษาในโรงเรียนมีบทบาทจำกัด ไม่ช่วยในการพัฒนาชุมชนอย่าง กว้างขวาง บทบาทของโลกเรียนทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือขัดเกลาทางสังคมที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ ที่คนคิด และวิถีชีวิตของชุมชน การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ได้ทำลายแหล่ง การเรียนรู้ให้ลดน้อยลง โรงเรียนจะต้องปรับบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับชุมชนเงื่อนไข ที่สำคัญ คือ โรงเรียนรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปรับเปลี่ยน และปรับกระบวนการทัศน์ ในการทำงานร่วมกัน ทั้งโรงเรียนและชุมชนต้องมีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาตรงกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีโครงสร้าง ความสัมพันธ์ ของการจัดการศึกษาแบบแนวราบ ผู้บริหารของโรงเรียนจะต้องเปิด โอกาส ให้แก่ชุมชนและครู ได้มีส่วนร่วมในการมีความคิดริเริ่ม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมด้วยความสมัคร ใจ การทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะทำให้ชุมชน และ โรงเรียนมีส่วนร่วม ในการกำจัดอุปสรรค ในการจัดการศึกษาของ โรงเรียนให้ลดน้อยลง โรงเรียนจะเห็น ความสำคัญของชุมชนและร่วมมือกับชุมชนมากขึ้น (ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. 2542 : 36)

จะเห็นได้ว่า ในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น มีความมุ่งหมายเพื่อให้ชุมชน เข้าใจโรงเรียน และโรงเรียนเข้าใจชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา การศึกษาและพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆกัน โดยมีได้แยกส่วนในการพัฒนา ซึ่งต้องอาศัย ความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งใน โรงเรียนและในชุมชน และการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ตาม สถานการณ์ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องตระหนักว่า “ความสัมพันธ์ระดับบุคคลจะพัฒนาเป็น ความสัมพันธ์ระดับหน่วยงาน” ดังนั้นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญที่สุดคือ “การยอมรับในความ เป็น คน เคารพในความคิดและพฤติกรรมของคนที่แสดงออก” และ “จงปฏิบัติต่อคนอื่นเหมือนกับที่ ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อท่าน” トラバโดก็ตามที่ความสัมพันธ์ระดับบุคคลมีการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่องก็จะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนขบวนการพัฒนา

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาจะเป็น ไปเพื่อสนองความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน และท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ปกครองนักเรียนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตัวเองอย่างแท้จริง จึงจะให้การศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ในการพัฒนา

การประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา (Appreciation Influence Control หรือ AIC)

ศักดิ์ชาย ลีทง (2544 : 11-13) กล่าวถึงความเป็นมาของกระบวนการ AIC ว่าเป็น ผลงานของ Bill Smith ชาวอังกฤษ ซึ่งเคยเป็นผู้จัดการฟาร์มของบริติชแอร์เวย์ ที่กรุงโรม ระหว่างที่ทำงานอยู่ได้พยายามปรับปรุงบริการภาคฟาร์ม และพบประสบการณ์อย่างหนึ่ง เกิดขึ้นนั่นก็คือ พลังสร้างสรรค์อย่างมหาศาลในกลุ่มผู้ทำงานร่วมกัน ที่เต็มไปด้วยความสุข และความกระตือรือร้นในการทำงานด้วยกันจนบริติชแอร์เวย์ ได้รับรางวัลที่ 1 แต่ไม่ทราบว่า พลังงานมหาศาลที่เกิดขึ้น ในองค์กรขึ้นจากสาเหตุใด จึงตัดสินใจเข้าศึกษาในระดับปริญญาเอก เพื่อค้นหาคำตอบ และจากการวิจัยทำให้ค้นพบคำอธิบายว่า พลังสร้างสรรค์มหาศาลนั้นเกิดขึ้น ได้อย่างไร และตีพิมพ์บทความลงในวารสารทางวิชาการอย่างกว้างขวาง Turid Sato ศตริชานอร์เวย์ ซึ่งกำลังไปศึกษาวิธีการบริหารจัดการที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด อ่านพบบทความดังกล่าว เกิดความสนใจจึงติดต่อ เพื่อศึกษาเรียนรู้จนเกิดความประทับใจ ต่อมาได้แต่งงานใช้ชีวิตร่วมกัน

สำหรับประเทศไทยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยได้นำมาทดลอง และเผยแพร่ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยร่วมกับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และกองฝึกอบรม กรมการพัฒนาชุมชน ได้นำเอาแนวคิดนี้ไปดัดแปลง และฝึกปฏิบัติในระดับหมู่บ้าน และตำบลอย่างได้ผล

ประเวศ วะสี (2538 : 518) กล่าวว่า กระบวนการของ AIC มีการใช้สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวา มีการใช้ธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ และการบริหารจัดการ กล่าวคือ ใช้วิธีการอันเป็นองค์รวม (Holistic Method) สำหรับสิ่งที่เป็นองค์รวม (Holism) การรับฟังคนอื่น และเห็นคุณค่าของคนอื่น ต้องการธรรมะอย่างยิ่ง คือ ต้องใช้ทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ขันติ โสรัจจะ มุทิตา ก็คือ Appreciation นั่นเอง เมื่อใช้มากก็ทำให้เกิดความสุข และพลังสร้างสรรค์ในองค์กร วิธี AIC จึงเป็นการปฏิบัติธรรมไปด้วย ถ้ามีการเจริญสติ เจริญสมาธิ (Meditation) เป็นเบื้องต้น ยิ่งทำให้

กระบวนการ AIC ได้ผลยิ่งขึ้น และยิ่งมีความคืบหน้าในธรรมะ และผลของการปฏิบัติธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไปเรื่อย ๆ

ศักดิ์ชาย สิกขา (2544 : 5-40 กล่าวถึงกระบวนการ AIC โดยสรุปว่า การพัฒนาพลังสร้างสรรค์องค์กร เป็นกระบวนการในการบริหาร ซึ่งองค์ประกอบทุกส่วนในกระบวนการ ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ จากการปฏิบัติจริงทั้งระบบ จึงจะมีพลังสร้างสรรค์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอดีตที่ผ่านมา พบว่า บุคคล และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนา มีความเข้าใจไม่ตรงกัน ทำให้มีจุดมุ่งหมาย และวิธีปฏิบัติต่าง กัน มีผลกระทบหรืออิทธิพล (Influence) ซึ่งกันและกันทั้งทางบวก และทางลบ และไม่มีระบบควบคุม (Control) ที่ชัดเจนว่า ต่างคนต่างทำตามความเข้าใจของตน อาจขัดแย้ง และ ไม่เห็นคุณค่า (Appreciation) ซึ่งกันและกัน

ประพันธ์ ชัน โมลี (2546 : 49) สรุปว่า กระบวนการ AIC เป็นเทคนิควิธีการที่มีประสิทธิภาพในการระดมความคิด เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาที่เป็นรูปธรรม โดยเริ่มต้นที่การสร้างธรรมะในใจของผู้เข้าร่วมประชุม โดยปรับพื้นฐานให้มองเห็นปัญหาร่วมกัน จากนั้นจึงเรียนรู้หาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ยึดความเท่าเทียมกันของสมาชิก บริหารจัดการอย่างมีคุณภาพด้วยการยอมรับเหตุผล ความพร้อมใจประนีประนอมที่จะช่วยกันพัฒนาตามแผนที่กำหนดร่วมกัน

โดยสรุปกระบวนการ AIC เป็นเทคนิคในการพัฒนาที่ใช้การระดมพลังความคิด การสร้างทางเลือก และเลือกทางในการกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภารกิจงานนั้น ๆ บนพื้นฐานแห่งความพึงพอใจทุกฝ่าย

วิธีการบริหารจัดการแบบ AIC ถึงปัญหาดังกล่าวข้างต้นวิธีที่จะทำให้ทั้งระบบทำงาน และเรียนรู้ร่วมกัน ควรมีการวางแผนร่วมกัน 3 ช่วง หรือองค์ประกอบ คือ

1. ช่วงซาบซึ่งคุณค่า (Appreciation) สร้างนโยบาย

ช่วงซาบซึ่งคุณค่า (Appreciation) : A ผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการทั้งหมด (อาจจะแบ่งกลุ่มย่อย ๆ ละครัน) คิดและจินตนาการอยากเห็นสิ่งที่คั้งมาอะไรเกิดขึ้นมีกคึกว่าห้ามวิพากษ์วิจารณ์ที่คนอื่นให้ความเห็น แต่ต้องเคารพและเห็นคุณค่าในความคิดเห็นของคนอื่นมีคุณค่า มีความสุข มีความเข้าใจต่อกัน สิ่งทีทุกคนนำเสนอ คือ นโยบาย ของระบบเป็นนโยบายที่คนในระบบช่วยกันสร้างขึ้น ไม่ใช่ นโยบายที่ผู้เชี่ยวชาญ 2-3 คน ช่วยกันสร้าง เมื่อเป็นนโยบายที่คนในระบบช่วยกันคิด หรือฝึนร่วมกัน จึงเป็นพันธกรณีที่มีพลังงานมากทีจะช่วยกันทำให้เป็นจริง

2. ช่วงปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลระหว่างกัน (Influence) สร้างยุทธศาสตร์

ช่วงปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลระหว่างกัน (Influence) : 1 ในช่วงแรกทุกคนมีอิสระเต็มที่ คือ มีจินตนาการได้เต็มที่ แต่ในความเป็นจริงนั้นข้อจำกัดกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ มีผลกระทบต่อกันทั้งทางบวกและทางลบ ในช่วงที่สองนี้เป็นการทำงานร่วมกันภายใต้ข้อจำกัดที่มี ทำให้เกิดอิทธิพลต่อกันและนำไปสู่การสร้างสรรค์

3. ช่วงควบคุมไปสู่การกระทำ (Control) สร้างแผนปฏิบัติงาน

ช่วงควบคุมไปสู่การกระทำ (Control) : C ช่วงควบคุมไปสู่การกระทำ หมายถึง การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่แผนปฏิบัติการลงมือปฏิบัติ การติดตามประเมินผล แก่กลุ่มหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนปฏิบัติ โดยมีตัวแทนของผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาร่วมด้วยในการกระทำดังกล่าวจะเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โดยทุกกลุ่มหรือสถาบันในระบบมีการประสานสัมพันธ์กันด้วย

เหตุผลที่กระบวนการ AIC ใช้ได้ผลดี โดยที่วิธีนี้ทุกกลุ่มหรือสถาบันได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน ร่วมอุดมการณ์ เห็นคุณค่า เรียนรู้ค้นพบปัจจัยร่วมจากการมีชีวิต และทำงานด้วยกัน ค้นพบว่าแต่ละคนมีทักษะในการเจรจาต่อรองเพื่อใช้ทรัพยากรที่มีร่วมกัน เพื่อบรรลุสิ่งที่ต้องการและเป็นการให้สัญญาต่อสาธารณะที่จะลงมือกระทำการในสิ่งที่เข้าใจและเห็นคุณค่าเป็นการร่วมพลังสร้างสรรค์ 3 พลัง เพื่อพัฒนาองค์กรและสังคม (ประพันธ์ ชัน โมที, 2546 : 49) ดังนี้

1. พลังเมตตา (ธรรมะ)

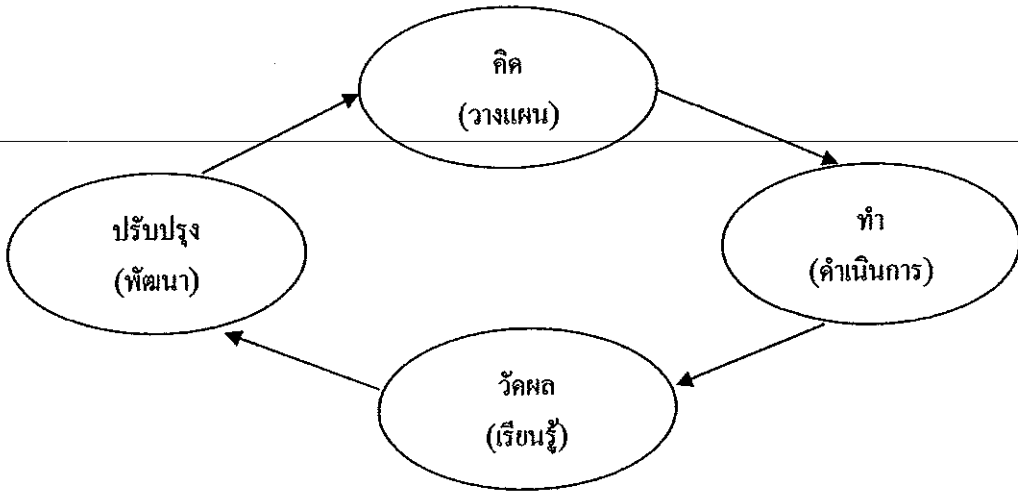
- 1.1 มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาดี
- 1.2 มีความเข้าใจ เห็นใจกัน
- 1.3 ให้กำลังใจ ให้เกียรติกัน
- 1.4 ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน

1.5 ให้อภัย และกตัญญูกัน

2. พลังปัญญา (วิทยาศาสตร์)

- 2.1 ริเริ่ม สร้างสรรค์
- 2.2 คิดค้น เสาะหา
- 2.3 วิเคราะห์ สังเคราะห์
- 2.4 ใช้วิจารณ์ญาณ ปรีชาญาณ
- 2.5 มีทัศนภาพ ญาณทัศน์

3. พลังพัฒนา (การบริหาร)

แผนภาพที่ 3 พลังพัฒนาของกระบวนการ AIC

กระบวนการ AIC ประกอบด้วย ขั้นตอนดำเนินงาน 7 ขั้นตอน แบ่งเป็น 3 ช่วง หรือ 3 องค์ประกอบ ดังนี้ (ศักดิ์ชาย สิกขา. 2544 : 35 – 40)

1. องค์ประกอบที่ 1 คือ A = Appreciation

1.1 ขั้นตอนที่ 1 (AI) เป็นขั้นตอนของการทำความเข้าใจและรับรู้ เป็นช่วงของการซาบซึ้งคุณค่า หรือช่วงของความรัก ความเมตตา และเห็นคุณค่าของกันและกันให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการร่วมพลังสร้างสรรค์จากที่ทุกคนมีอยู่ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันเป็นช่วงที่ให้แต่ละคนคิด โดยไม่มีอะไรมาปิดกั้น แล้ววาดภาพปัจจุบันให้เป็นสภาพจริง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง (ไม่เอาความรู้สึกตัดสินว่าถูกหรือผิด) เหตุผลที่ขอให้วาดภาพก็เพราะว่าการวาดภาพนั้นสะท้อนได้ลึกซึ้งกว้างไกล และได้หลายมิติ มากกว่าการเขียนด้วยตัวหนังสือ เมื่อแต่ละคนได้วาดภาพแล้ว ก็เอาภาพหรือข้อความของแต่ละคนมาคุยด้วยกันในกลุ่ม ให้โอกาสแต่ละคนอธิบายเป็นการเอาความคิดมาเล่าให้กันฟัง ส่วนคนอื่น ๆ รับฟัง เคารพ ให้เกียรติ เห็นคุณค่าของกันอื่นให้ความสำคัญกับคนทุกคน เท่า ๆ กัน ไม่ต้องหัก ไม่ต้องขัด ไม่วิเคราะห์ ไม่ได้แย้ง แยกต่างกันไปไม่เป็นไร ให้ยอมรับกันไว้ก่อนว่ามีความเห็นที่ต่างกัน ได้ เป็นการใช้พลังเมตตา เป็นความพยายามที่จะเข้าใจคนอื่นว่าเขามองความเป็นจริงปัจจุบันเป็นอย่างไร ถ้าสงสัยหรืออยากทราบอะไรเพิ่มเติมให้ถามได้

เมื่อแต่ละคนได้อธิบายจนครบทุกคนแล้ว ก็นำภาพมารวมกัน มาปรึกษาหารือกัน ดูว่าอะไรที่เหมือนกัน เอาที่เหมือนกันมาใส่รวมกัน ส่วนที่ไม่เหมือนกันจะเอาไว้ตรงไหน หรือถ้าตัดได้ก็ตัด เมื่อได้พิจารณาร่วมกันแล้วว่า ไม่สำคัญแต่ถ้ามีบางคนเห็นว่ายังสำคัญอยู่ขอให้

คงไว้ อาจเป็นกิ้งก้านออกมาก็ได้ แล้วสรุปและเขียนเป็นภาพรวมที่สะท้อนลักษณะเด่น ๆ ร่วมกันของคนในกลุ่มก็จะทำให้ได้สภาพรวมปัจจุบันที่สมบูรณ์หรือเกือบสมบูรณ์ ในช่วงนี้ถ้าภาพชะตาของใครไปบ้าง ถ้าตัวเจ้าของเองไม่ได้โต้แย้งก็ถือว่าใช้ได้ ต้องถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของทุกคนรวมกัน เป็นข้อสรุปที่ทุกคนเห็นด้วย ไม่ใช่บางคนในกลุ่มไม่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นจึงไม่ต้องการให้มีผู้สังเกตการณ์ เพราะจะทำให้เข้าใจผิดได้ง่าย

อย่างไรก็ตามถ้าเวลาไม่พอก็สามารถตัดการประชุมปฏิบัติการ 1 สภาพปัจจุบันนี้ได้เพราะเป็นเรื่องของการปูพื้นฐานไปสู่การประชุมปฏิบัติการ 2 คือ เป้าหมายในอนาคต หรือสภาพที่มุ่งหวังหรือถ้ามีเวลามาก ก็อาจจะมองภาพในอดีตก่อนก็ได้ ว่าจากปัจจุบัน มองย้อนกลับไปถึงอดีต ซึ่งจะนานเท่าใดก็ได้ตามที่อยากจะทราบว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง

1.2 ขั้นตอนที่ 2 (A2) เป็นช่วงของการให้แต่ละคนได้คิด ได้ฝันว่าอยากจะเห็นอนาคตที่เป็นรูปธรรมอย่างไรบ้างจึงจะเป็นที่พอใจ ที่ทุกคนฟังปรารถนาที่ทุกคนจะร่วมกันทำให้เกิดขึ้นจริงได้ โดยในสภาพปัจจุบันนั้น ๆ บางคนก็มองไม่เหมือนกัน ดังนั้นในอนาคต ถ้าได้ร่วมกันจัดการทุกอย่างที่ทุกคนทุกฝ่ายพอใจแล้วจะเป็นอย่างไรช่วงนี้ยังสนับสนุนให้มีการวาดภาพ เช่น ช่วงที่ผ่านมา แต่เป็นช่วงที่ขากขึ้น เพราะการวาดภาพเพียงอย่างเดียวอาจทำลำบาก จึงอนุโลมให้มีตัวหนังสือประกอบได้ หรืออาจจะมีแค่เฉพาะตัวหนังสือก็ได้ ควรจะเป็นภาพหรือข้อคิดที่เป็นรูปธรรมหรือเป็นไปได้จริง อยากรู้ตามเรื่องที่คน ๆ หนึ่งคิดว่าเป็นไปได้ แม้ว่าคนอื่นอาจเห็นว่าไปไม่ได้ก็ตามที โดยสรุปช่วงนี้เป็นการเปิดโอกาสให้คิดว่าจะอะไรก็ได้ ที่อยากเห็นให้เป็นไป ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมากเถียงกัน ปล่อยให้แต่ละคนจินตนาการว่าภาพที่ตนอยากเห็นนั้นเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นใครอยากเห็นอะไรก็ใส่ลงไปได้

เมื่อแต่ละคนได้วาดภาพหรือเขียนสภาพที่มุ่งหวังของตนแล้วก็นำมาประชุมกลุ่มย่อย แต่ละผู้แทนฟังหรือสรุปเป็นภาพหรือตัวหนังสือของกลุ่ม โดยเป็นภาพหรือคำพูดที่เด่น ๆ ที่แสดงสภาพซึ่งทุกคนจะพอใจเมื่อเกิดขึ้นจริงในอนาคต ถ้ามีคนคิดว่าอะไรที่เป็นไปไม่ได้ ก็จะได้ข้อคิดว่าแนวทางที่จะให้เป็นไปได้อย่างไร ควรจะเป็นอย่างไร ในช่วงนี้ถ้ามีข้อเสนอที่เป็น “วิธีการ” (คือไม่ใช่เป้าหมายหรือสภาพที่มุ่งหวัง) ก็จะเก็บไว้ก่อน โดยจะนำไปพิจารณาในช่วงที่พูดถึง “วิธีการ” เมื่อรวมได้เป็นภาพ หรือข้อเขียนของกลุ่มย่อยแล้วนำมาเสนอในกลุ่มใหญ่แล้วรวมสรุปเป็นของกลุ่มใหญ่ทั้งหมดภาพเดียว

2. องค์ประกอบที่ 2 คือ I = Influence

2.1 ขั้นตอนที่ 3 (I1) มาตรการสำคัญ (ยุทธศาสตร์) หรือกลยุทธ์แห่ง

ความสำเร็จเป็นช่วงที่อาจเรียกได้ว่า เป็นช่วงของการปฏิสัมพันธ์หรือการมีอิทธิพลระหว่างกัน ด้วยการจินตนาการล่วงหน้าว่าจะมีใคร ไปทำอะไร ทำเมื่อใด จึงจะเกิดสภาพที่มุ่งหวังในอนาคต ดังกล่าวข้างต้น โดยเป็นการกระทำ (ซึ่งเป็นรูปธรรม) ที่จะทำให้เกิดสภาพที่แต่ละคนอยากเห็น ไม่ใช่ปัจจัยที่เป็นนามธรรม โดยให้แต่ละคนนึกถึงการกระทำที่สำคัญที่สุดเป็นตัวหนังสือ ออกมาสัก 3 เรื่องที่ทำให้เกิดภาพหรือสภาพที่มุ่งหวังร่วมกันนั้นขึ้น

ช่วงนี้จะมีเวลาให้คิดได้มาก ๆ โดยให้พยายามคิดสร้างสรรค์ เสาะหามาตรการ หรือการกระทำที่สำคัญมากจริง ๆ สัก 2 – 4 เรื่องเท่านั้น ซึ่งเมื่อนำความคิดของหลาย ๆ คนมา รวมกันก็จะ ได้มาตรการที่สำคัญเหล่านั้นจำนวนมากขึ้น ถ้ามีมาตรการที่มีบางคนไม่เห็นด้วยก็ จะต้องถกเถียงกันในลักษณะที่ว่าไม่เห็นด้วยว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่างไร ผลเสียที่เกิดขึ้น จะป้องกันได้อย่างไร เมื่อหาทางป้องกันผลเสียได้ก็จะกลายเป็นผลดี มาตรการที่เสนอก็ใช้ได้ แต่ ถ้ายังหามาตรการป้องกันผลเสียไม่ได้ก็ปล่อยมาตรการนั้นไว้ก่อนเพราะยังไม่ดีพอ ถ้าดีพอก็ หมายความว่าทุกคนรับได้ คำว่าทุกคนรับได้ ควรมองทั้งระยะสั้น และระยะยาว เช่น เรื่อง กฎหมาย ระยะสั้นแก้ไม่ได้ แต่ระยะกลางและระยะยาวน่าจะแก้ได้ ดังนั้น มาตรการจะ หลากหลายซับซ้อน หลายแง่มุม จึงต้องการพลังสร้างสรรค์สูง พลังความคิดลึกซึ้ง กว้างขวาง รอบคอบ ครบครัน ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อทุกคนเอาพลังสร้างสรรค์มารวมกัน และเนื่องจากเป็น เรื่องที่ทำหยาบ สลับซับซ้อน จึงต้องใช้เวลามาก เพื่อจะได้เอามาตรการมาดูกันทีละข้อ ๆ แล้วถ้า ยังไม่เป็นที่พอใจก็ต้องหามาตรการมารองรับ เรียกว่า มาตรการเสริม หรือมาตรการป้องกัน ข้อเสีย ดังนั้น จึงต้องช่วยกันคิด ใครคิดอะไรได้ใส่ลงมาให้หมดแล้วจะเลือกการกระทำที่เด่น ๆ สัก 3 – 5 เรื่อง อยากรู้ก็ตาม ถ้าแต่ละคนได้คิดในรูปของ โครงสร้างดังต่อไปนี้ ก็จะช่วยให้คิด และดูง่ายขึ้น เมื่อคิดยุทธศาสตร์หรือมาตรการได้แล้ว ให้แต่ละคนเขียนลงในแผ่นการ์ด แผ่นละ มาตรการ แล้วนำไปติดไว้รวมกับของสมาชิกในกลุ่ม โดยกลุ่มแยกเป็นมาตรการต่าง ๆ ดังนี้ มาตรการที่ตรงกัน มาตรการที่คล้ายกัน (เมื่อได้ตัดแบ่งแล้วก็อาจตรงกันได้) มาตรการต่างกัน (ต้องนำมาเปรียบเทียบกันถึงข้อดีข้อเสีย) ไม่มีการโต้เถียงแต่เป็นการวิเคราะห์กันถึงข้อดีข้อเสีย หรือความเป็นไปได้ และในข้อเสียหรือที่เป็นไปไม่ได้นั้น ถ้าจะไม่ให้มีข้อเสียหรือให้เป็นไปได้ จะต้องทำอย่างไร มีวิธีป้องกันอย่างไร ถ้าป้องกันได้ก็กลายเป็นข้อดี นั่นคือมาตรการย่อยหรือ มาตรการรอง แล้วให้กลุ่มข่งน้ำหนักดูว่ามาตรการไหนสำคัญที่สุด โดยให้แต่ละคนช่วยกัน จัดลำดับความสำคัญ เมื่อได้มาตรการสำคัญของกลุ่มเล็ก ก็สรุปให้เป็นมาตรการที่สำคัญของ กลุ่มใหญ่ สัก 5 – 7 มาตรการ ที่ทำให้เกิดผลที่ต้องการ โดยในข้อใหญ่ ๆ อาจมีข้อย่อย ๆ ด้วยก็ได้ แล้วเรียงลำดับความสำคัญ ในช่วงนี้อาจจะทำ Fish Dowl คือ เป็นการเปิด โอกาสให้คนได้คิด เช่น ให้ 4 คนนั่งถกเถียง หรือวิเคราะห์กัน แล้วมีเก้าอี้วางโดยถ้าใครมีความคิดเห็นที่ลึกเข้าไปนั่ง

พูดทั้งนี้เพื่อให้คนได้มีโอกาสได้พูด ซึ่งคนอื่นอาจกลัวตาม แม้ตอนแรกจะไม่เห็นด้วย เป็น
การเปิดโอกาสให้ได้มีโอกาสได้อภิปราย ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อสรุปออกมาเป็น

Causal Map Strategy แต่บางครั้งก็ไม่ทำ

2.2 ขั้นตอนที่ 4 (I2) วิเคราะห์ผลกระทบและความเป็นไปได้

การวิเคราะห์ผลกระทบ (Power Map) เพื่อจะหามาตรการป้องกันว่าจะไม่ได้
เกิดผลเสียหรือจะทำให้เกิดผลดีขี้งขึ้นอย่างไร โดยนำมาตรการแต่ละข้อมาทำการวิเคราะห์หรือ
คิดค้นกฎแ่ง เกื้อหนุนความสำเร็จแต่ถ้ามีมากข้อก็ยุ่งยาก ดังนั้นจึงควรเลือกสัก 2 – 3 ข้อ มาคิด
ว่า ถ้าดำเนินการตามยุทธศาสตร์แต่ละข้อแล้วจะมีใครมีผลกระทบต่อยุทธศาสตร์บ้างทั้งใน
ทางบวก หรือทางลบ เขาพอใจหรือไม่พอใจ ไม่พอใจอย่างไรหรือเป็นปัญหาอุปสรรคอย่างไรมา
ถกเถียงกัน และหาข้อยุติด้วยเหตุผล และผลให้ยุติโดยสันติวิธี และถ้าเป็นปัญหาอุปสรรคก็ต้อง
หาทางป้องกัน หรือปรับปรุงยุทธศาสตร์ใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. องค์ประกอบที่ 3 คือ C = Control

3.1 ขั้นตอนที่ 5 (C1) เขียนแผนปฏิบัติการ นำยุทธศาสตร์แต่ละข้อมาทำแผน
ดำเนินการหรือแผนปฏิบัติการ (Action Plan) และแสวงหาผู้รับผิดชอบ โดยความสมัครใจ แล้ว
นำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ โครงการ และกิจกรรมที่กำหนดในแผนปฏิบัติการจะต้องมี
การวิเคราะห์ให้เหมาะสมกับสถานภาพสถานศึกษาที่จะสามารถปฏิบัติได้ ในการจัดทำ
แผนปฏิบัติการของโรงเรียน โดยปกติมักมีผู้เสนอชื่อ โครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ มากมาย
จำเป็นต้องคัดออกบ้าง โดยอาจวิเคราะห์หาความรู้ความสำคัญของโครงการ/กิจกรรม
ตามขั้นตอนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 62 – 63)

3.1.1 พิจารณาให้คะแนนนำโครงการ/กิจกรรมมาบันทึกลงตารางให้คะแนน
ตามเกณฑ์ให้ครบทุกเกณฑ์ ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 การจัดอันดับความสำคัญ

โครงการ/ กิจกรรม	เกณฑ์ ข้อ 1	เกณฑ์ ข้อ 2	เกณฑ์ ข้อ 3	เกณฑ์ ข้อ 4	เกณฑ์ ข้อ 5	เกณฑ์ ข้อ 6	รวม
1	3	1	3	3	3	3	16
2	2	2	1	3	3	3	14
3	2	2	1	2	3	3	13
4	3	3	2	1	3	3	15
5	2	2	2	3	3	3	15
6	3	3	1	1	2	2	12

3.1.2 นำคะแนนรวมแต่ละโครงการ / กิจกรรมของแต่ละคนรวมกันจัดเรียง
อันดับโครงการ / กิจกรรม นำโครงการหรือกิจกรรมที่ได้คะแนน สูงกว่าให้อยู่ในอันดับต้นกว่า

ตัวอย่าง การจัดอันดับตามคะแนนที่ได้รับ

อันดับที่ 1 โครงการ / กิจกรรม 1

อันดับที่ 2 โครงการ / กิจกรรม 4 และ 5

อันดับที่ 3 ไม่มี

อันดับที่ 4 โครงการ / กิจกรรม 2

อันดับที่ 5 โครงการ / กิจกรรม 3

อันดับที่ 6 โครงการ / กิจกรรม 6

3.1.3 นำโครงการ / กิจกรรมไปทำเป็นแผนปฏิบัติการของโรงเรียน เช่น
ในกรณีที่โรงเรียนมีศักยภาพทำได้เพียง 3 โครงการ ที่ต้องเลือกโครงการที่ 1, 4 และ 5 ซึ่งมี
คะแนนสูงกว่าโครงการอื่น ไปจัดทำเป็นแบบปฏิบัติการของโรงเรียน หัวข้อในการเขียน
แผนปฏิบัติการอาจประกอบด้วยหัวข้อดังนี้ คือ

- 1) ชื่อโครงการ (ทำอะไร)
- 2) หลักการและเหตุผล (ทำไมต้องทำ)
- 3) เป้าหมายหรือผลที่มุ่งหวัง (ทำเพื่อให้ได้ผลอะไร)
- 4) วิธีดำเนินการ (ทำอย่างไร)
- 5) กำหนดเวลา (ทำเมื่อใด)

6) ค่าใช้จ่ายและแหล่งเงิน (จะใช้เงินเท่าไร เามาจากไหน)

7) ประมาณการรายรับ (ถ้ามี)

8) ผู้รับผิดชอบที่สำคัญ (ใครเป็นคนสำคัญที่สุดในเรื่องนี้)

9) ผู้ให้ความร่วมมือ (ใครจะต้องเข้ามาให้ความร่วมมือ)

10) อื่น ๆ (มีอะไรที่ควรจะต้องพูดถึงอีกบ้าง เช่น วิธีติดตามผล วิธีประเมินผล

อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น และวิธีป้องกัน ฯลฯ) ทั้งนี้อาจ เพิ่ม เปลี่ยนแปลง หรือจัดรูปแบบการเขียนได้ ตามที่เห็นว่าสมควรหรือเหมาะสม

3.2 ขั้นตอนที่ 6 (C2) หาข้อมูล และสัญญาใจ

ด้วยการนำมาตรการหรือโครงการที่กลุ่มของคน (บางทีอาจมีเพียงคนเดียว) สมัครใจจะจัดทำแผนดำเนินการ ในช่วงนี้ถ้าจะให้ละเอียดก็ควรจะระบุไว้ในมาตรการนั้น ๆ ควรจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างไร ใครจะทำหรือเป็นผู้รับผิดชอบ จะทำเมื่อใด จะใช้เงินเท่าใด จะนำเงินมาจากไหน ถ้ามีเวลามากก็ควรทำแผนดำเนินการอย่างละเอียดและควรจัดทำรูปแบบที่ใช้ หัวข้อมาตรการ เพื่อให้อ่านเข้าใจง่าย เช่น ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผู้รับผิดชอบ กำหนดเวลา งบประมาณ/แหล่งงบประมาณ โดยกิจกรรมอาจเป็นทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมย่อยหลาย ๆ กิจกรรมสำหรับงบประมาณก็อาจจะรวมทั้งรายรับและจ่ายด้วย การทำแผนดำเนินการของแต่ละกลุ่มจะ ใช้ความสมัครใจถ้ามีคนไม่พอใจจะเปลี่ยนใจกลางคันก็ได้ การวางแผนดำเนินงานจะใช้หลักของการอภิปรายช่วยกันแต่งเติม ไม่เป็นการโต้เถียง เมื่อทำเสร็จแล้วให้แต่ละกลุ่มงานส่งตัวแทนมาอธิบายตามแผนดำเนินการให้กลุ่มใหญ่ทราบ ซึ่งกลุ่มใหญ่อาจวิจารณ์ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม หรือข้อสังเกตตามสมควร ถ้ากลุ่มใหญ่เห็นชอบด้วย หรือไม่มีข้อขัดข้องก็ถือเป็นเรื่องที่จะนำไปปฏิบัติจริงต่อไป

3.3 ขั้นตอนที่ 7 (C3) ติดตามผลและให้การสนับสนุน

เป็นการจัดประชุม เพื่อให้การชมเชย เสนอเพื่อกิจกรรม และการให้ความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาที่ต้องร่วมแก้ไข ทั้งนี้อาจมีที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการหลังจากที่มีการนำไปสู่การปฏิบัติแล้ว

สรุปได้ว่า เพื่อให้เข้าใจในสภาพปัจจุบันการทบทวนอดีตของชุมชนหรือ ทบทวนการทำงานที่ผ่านมา จะช่วยให้สมาชิกมองเห็นภาพปัจจุบันและอนาคตที่ชัดเจนขึ้น อาจขอให้ผู้อาวุโสในกลุ่มเป็นผู้เล่าเริ่มต้น สมาชิกอื่นร่วมให้ประสบการณ์ข้อมูลเพิ่มเติม ถือเป็นกิจกรรมอุ่นเครื่องก่อนเข้าสู่กระบวนการ A-1

A – 1.1 สภาพ สถานการณ์ปัจจุบัน (60 นาที)

1. สมาชิกทุกคนในกลุ่มย่อย วาดภาพลงบนแผ่นกระดาษจากมุมมองของตนเอง กลุ่มย่อยอาจใช้กลุ่มเฉพาะ เช่น กลุ่มผู้หญิงล้วน กลุ่มชายล้วน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มข้าราชการ ให้ความวาดภาพประมาณ 10 – 15 นาที

2. สมาชิกแต่ละคนเล่าภาพของตนเอง สมาชิกคนอื่นตั้งใจฟัง และสอบถามได้ แต่ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้รับฟัง รับรู้ จดจำข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้สึก ของผู้อื่นอย่างเต็มที่

3. ทุกคนนำภาพของตนมารวมบนกระดาษแผ่นใหญ่ และช่วยกันเติมให้เป็น ภาพรวมเพียงภาพเดียวของกลุ่ม เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและยอมรับความคิดซึ่งกันและกัน วิทยากรพยายามกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันวาดภาพ

A – 2.1 เป้าหมาย อนาคตที่ปรารถนา (60 นาที)

1. สมาชิกทุกคนในกลุ่มย่อย วาดภาพจินตนาการถึงภาพชุมชน สภาพที่ตนเอง อยากเห็นในอนาคต ให้ความวาดภาพ 10 – 15 นาที

2. แต่ละคนเล่าถึงภาพของตน แล้วจึงนำภาพของทุกคนมารวมกันเป็นภาพเดียว โดยช่วยกันต่อเติมให้เป็นภาพเดียวของกลุ่มที่สมบูรณ์

3. นำเสนอภาพรวมของแต่ละกลุ่ม โดยให้มีผู้แทนกลุ่มคนใหม่นำเสนอ

A – 2.2 วิสัยทัศน์ร่วม

1. วิทยากรนำภาพของทุกกลุ่มมาให้กลุ่มพิจารณาเลือกภาพใดภาพหนึ่งเพื่อต่อเติมให้เป็นภาพตัวแทนของอนาคตที่ต้องการของกลุ่มทุก ๆ กลุ่ม

2. คัดเลือกอาสาสมัครช่วยกันเพิ่มเติมภาพ สมาชิกช่วยกันบอกความต้องการเพิ่มเติมการรวมภาพของทุกกลุ่มให้เป็นภาพเดียวกันเป็นขั้นตอนสำคัญที่จำเป็นเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้สร้างทิศทางไปสู่นาคตร่วมกันเป็นภาพเดียวกันรู้สึกเป็นเจ้าของความคิดเห็นร่วมกัน วิทยากรกระตุ้นให้แต่ละคนคิดในใจว่า ถ้าจะให้มันเป็นจริงตามภาพน่าจะทำอะไรบ้าง

I – 1 แนวทางสู่วิสัยทัศน์ร่วม

1. วิทยากรทบทวนวิสัยทัศน์ร่วม และให้โอกาสสมาชิกปรับปรุงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์

2. สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มย่อยเขียนแนวทาง กิจกรรม ลักษณะโครงการบนแผ่นกระดาษ เพื่อเสนอให้กลุ่มย่อยพิจารณาใช้เวลาคิดส่วนตัว 10 -15 นาที

3. แต่ละคนนำเสนอแนวทาง โดยชี้แจงเหตุผลความจำเป็น ประโยชน์

4. รวบรวมข้อเสนอแต่ละคนจัดเป็นหมวดหมู่ โดยต้องเป็นแนวทางที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นข้อเสนอของกลุ่ม

5. ผู้แทนกลุ่มนำเสนอสมาชิกร่วมกันซักถามให้ข้อคิดเพิ่ม

I-2 วิเคราะห์ จำแนก จัดลำดับแนวทางสู่วิสัยทัศน์

พิจารณาแนวทางกิจกรรมแต่ละข้อ โดยจัดลำดับความสำคัญความต้องการการเกี่ยวพันจากคน องค์กรใดที่เห็นว่าสำคัญ และควรคำนึงคือ เป็นคู่แข่งแห่งความสำเร็จ ผู้แทนกลุ่มคัดเลือกกิจกรรมของกลุ่มไว้เป็นประเภทโดยรวมกิจกรรมที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน และจัดประเภทเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทำเองได้ กิจกรรมที่จะร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรในท้องถิ่น กิจกรรมที่ขอความร่วมมือจากองค์กรนอกท้องถิ่น

เมื่อแยกประเภทแล้ว แต่ละคนพิจารณาว่าหากมีทรัพยากรจำกัดจะเลือก โครงการใดที่สำคัญที่สุด 3-5 กิจกรรม โดยเขียนลำดับบนกระดาษ แล้วรวมคะแนนกิจกรรมที่ได้คะแนนมากที่สุดให้เป็นลำดับหนึ่ง

C-1 เลือกแนวทางกิจกรรมที่จะทำ

1. กิจกรรมที่สามารถทำได้เอง สมาชิกตัดสินใจเลือกที่จะทำโดยการลงชื่อในกระดาษของแต่ละกิจกรรม แบ่งกลุ่มย่อยตามกิจกรรมที่สมาชิกเลือกลงชื่อไว้
2. กิจกรรมที่ต้องทำร่วมกับองค์กรอื่น สมาชิกร่วมกันเสนอมอบหมายให้บุคคลหรือกลุ่มดำเนินการประสาน ติดตาม หรือยื่นข้อเสนอ

C-2.1

1. จัดทำแผนปฏิบัติการที่ทำได้เอง โดยนำแนวทางกิจกรรมต่าง ๆ ที่จำแนกจัดกลุ่มไว้แล้วมาทำแผนปฏิบัติการ โดยตอบคำถามดังนี้

1.1 ทำอะไร (ชื่อโครงการ)

1.2 ทำแล้วจะได้อะไร (ผลที่คาดว่าจะได้รับเกิดขึ้น)

1.3 ทำอย่างไร (กิจกรรม วิธีดำเนินงาน)

1.4 ต้องใช้ทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณเท่าไร

1.5 ทำที่ไหน (สถานที่ที่จะดำเนินโครงการ)

1.6 ทำเมื่อไร (วัน เวลาที่จะดำเนินโครงการ)

1.7 ใครบ้านจะช่วย

1.8 ใครรับผิดชอบ (ผู้ดูแลประสานงาน)

2. กิจกรรมที่ต้องขอความร่วมมือสนับสนุนจากองค์กรอื่น นำมาทำแผน โดยตอบ

คำถามดังนี้

ทำอะไร (ชื่อโครงการ)

ทำแล้วได้อะไร (ผลที่คาดว่าจะได้รับ/เกิดขึ้น)

ใครเป็นผู้ประสานงาน ติดตามความก้าวหน้า

ตัวอย่างหัวข้อเขียนแผนปฏิบัติการ

1. ชื่อโครงการ (ทำอะไร)
2. หลักการและเหตุผล (ทำไมต้องทำ)
3. เป้าหมาย (ทำไมต้องทำ ทำเพื่อให้ได้อะไร)
4. วิธีดำเนินการ (ทำอย่างไร)
5. กำหนดเวลา (ทำเมื่อไรถึงเมื่อไร)
6. ค่าใช้จ่ายและแหล่งเงิน (ใช้เงินเท่าไร จากไหนบ้าง)
7. ประเมินการยอมรับถ้ามี (คาดว่าจะมีรายได้เท่าไร)
8. ผู้รับผิดชอบ (ใครเป็นคนสำคัญที่รับผิดชอบดูแลเรื่องนี้)
9. ผู้ให้ความร่วมมือ (ใครบ้างต้องมาร่วมมือจึงจะสำเร็จ)

C-2.2 เสนอแผนการปฏิบัติ

1. นำเสนอรายละเอียดของกิจกรรม
2. อภิปรายเพิ่มเติม และตกลงดำเนินงาน มอบหมายงาน กำหนดวัน เวลา สถานที่

ในการดำเนินการประชุมตามเทคนิคกระบวนการ AIC นั้น จะต้องดำเนินการโดยยึดหลักสำคัญ ดังนี้ (ศักดิ์ชาย สิกขา.2544 : 42)

2.1 กระบวนการ AIC เป็นการระดมพลังสร้างสรรค์ มีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการ

คือ

2.1.1 ความรู้สึกสามัคคีของคนในสังคม เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงาม

ในการอยู่ร่วมกัน

2.1.2 สถาบันที่ทำให้ทุกคนได้มาอยู่ร่วมกันเป็นแกนกลางของการพัฒนา ทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันที่จะพัฒนาสถาบันนั้น ๆ ให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยความสุข

2.1.3 การพัฒนาเป็นการพัฒนาองค์รวม ไม่ได้มุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่ง มองเป้าหมายของการพัฒนาอย่างมีความสัมพันธ์กัน

2.2 กระบวนการ AIC มีแนวคิดว่า พลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในบุคคลกลุ่มคนมีความสำคัญ และเป็นประโยชน์ส่วนรวม พลังนี้ก็คือ

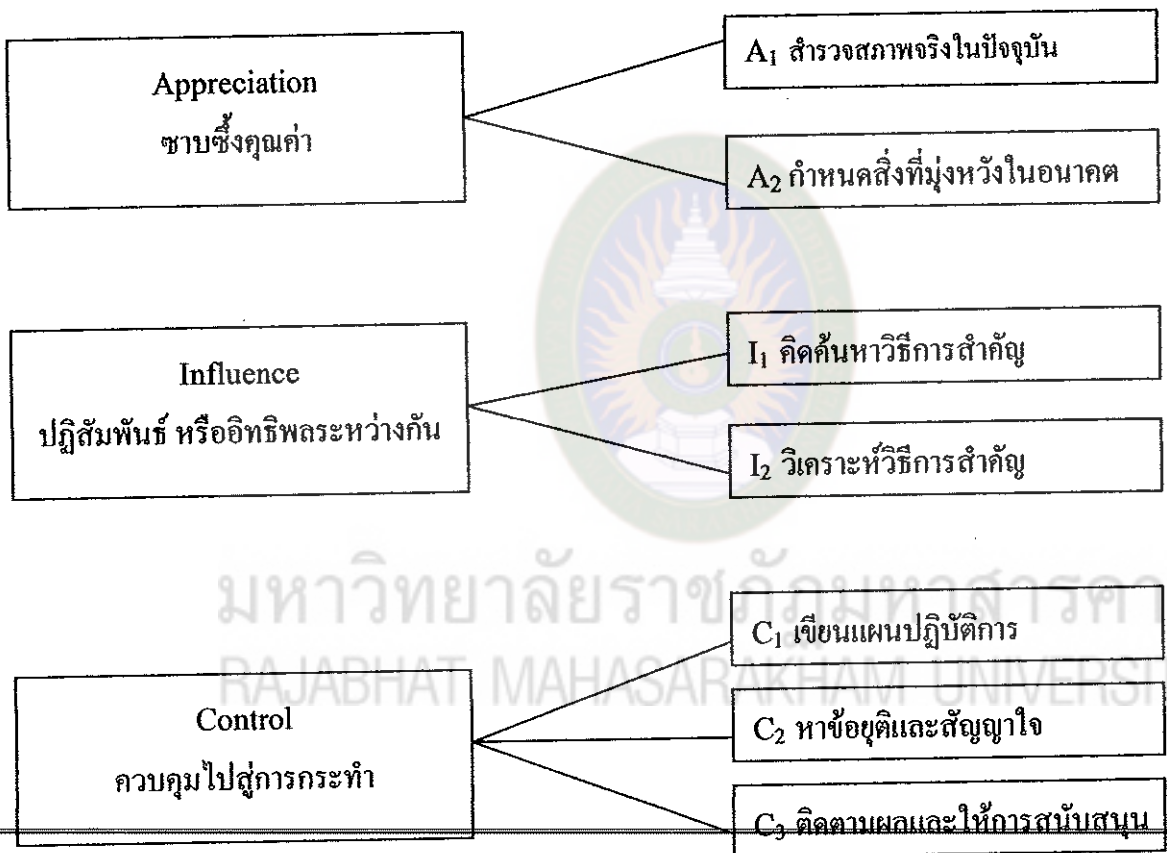
2.2.1 พลังความรัก ความซาบซึ้งและเข้าใจ ซึ่งจะทำให้คนเกิดความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน เป็นมิตร และเห็นคุณค่า

2.2.2 พลังความคิด ความคาดหวัง เป็นการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ โดยใช้ปัญญา และเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กัน เห็นร่วมกัน

2.2.3 พลังความพยายาม การจัดการที่มีการควบคุม ทำให้ทุกคนเกิด

ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนา แสดงความรับผิดชอบพร้อมที่จะปฏิบัติการกิจที่อยู่ในการดูแล รับผิดชอบของตนเอง การดำเนินการตามกระบวนการ AIC จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องครบ ทุกขั้นตอนดังภาพประกอบ

แผนภาพที่ 4 แสดงการรวมพลังสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการ AIC

สรุปว่ากระบวนการ AIC เป็นเทคนิคในการพัฒนาที่ใช้การระดมพลังความคิด การสร้างทางเลือก และเลือกทางในการกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้มีส่วนร่วมได้เสียในภารกิจงานนั้น ๆ บนพื้นฐานแห่งความพึงพอใจทุกฝ่าย ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ Appreciation (ซาบซึ่งคุณค่า) Influence (ปฏิสัมพันธ์ หรือ อิทธิพลระหว่างกัน) และ Control (ควบคุมไปสู่การกระทำ) ดำเนินงานตามขั้นตอน 7 ขั้นตอน คือ คิดค้นหาวิธีการดำเนินการสำคัญ กำหนดสิ่ง

ที่มุ่งหวังในอนาคต ทิศคั่นหาวิธีการสำคัญ กำหนดสิ่งที่มุ่งหวังในอนาคตคั่นหาวิธีการสำคัญ
เขียนแผนปฏิบัติ หาข้อยุติและสัญญาใจ ติดตามผล และให้การสนับสนุน

การศึกษาดูงาน

ความหมายของการศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานเป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรที่ได้รับการยอมรับทั้งภาครัฐ
และเอกชนซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากร ให้ได้รับประสบการณ์ตรง เพื่อให้บุคลากรเกิดแนวคิด
เกิดการเปรียบเทียบในด้านการปฏิบัติงาน นักเรียนศึกษาได้ให้ความหมายการศึกษาดูงานไว้
หลายลักษณะ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2526 : 239-240) ได้เสนอไว้ว่า การศึกษาดู
งานอาจเรียกว่า การทัศนศึกษา ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Field Trip เป็นวิธีการนำครูไปยัง
สถานที่อื่นเพื่อศึกษาสถานการณ์จริงด้วยตนเอง การศึกษานอกสถานที่ไม่ได้ จำกัดเฉพาะการไป
ดูการสอน แต่เรารวมถึงกิจกรรมอื่นใดที่เอื้อต่อการพัฒนาความรู้ ความสามารถของครู โดยที่
การศึกษาดูงานจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาครูก็ต่อเมื่อได้กำหนดการ ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ

1.1 เลือกหน่วยงาน สถานที่ที่จะไปศึกษาดูงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์
และความร่วมมือที่จะได้รับ

1.2 ติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงาน แจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา
งานไว้อย่างชัดเจน

1.3 จัดเตรียมกำหนดการ และยานพาหนะพร้อมแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบ

2. ขั้นเดินทางไปศึกษาดูงาน

2.1 ตรวจสอบรายชื่อผู้เข้าร่วมคณะก่อนออกเดินทาง

2.2 ก่อนถึงสถานศึกษาดูงาน ควรแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับจุดที่ศึกษาดูงาน
 อาทิ ข้อมูลรายละเอียดเบื้องต้น วัตถุประสงค์ของการเข้าชม เวลาการเข้าศึกษาดูงานเป็นต้น เมื่อ
สิ้นการศึกษาดูงานแล้วควรให้บุคลากรเขียนรายงานสิ่งที่ศึกษา โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับตัว
ครูเกี่ยวกับงานของครูที่นำมาประยุกต์ใช้

ชาติ มณีศรี (2524 : 332) กล่าวว่า การศึกษาดูงานเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนา
บุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่เพื่อเรียนรู้ถึงวิธีการและกระบวนการตลอดถึงเทคนิคต่าง ๆ มาปรับปรุง
พัฒนาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และเชื่อว่าเป็นวิธีการที่จะนำมาปรับปรุงและแก้ไขในหน่วยงาน

ของตนเองจะเป็นวิธีการที่จะช่วยให้บุคลากรได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุดและช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในการทำงานให้ดีขึ้น ดังนั้นสถานที่ที่จะไปศึกษาดูงานจึงต้องดีเด่น และเป็นตัวอย่างที่ดี จะเห็นได้ว่าการศึกษาดูงานเป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรที่ช่วยบุคลากรได้รับ

ประสบการณ์ตรงเกิดความรู้สึกเริ่มสร้างสรรค์ที่จะปรับปรุงงานในความรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่การศึกษาดูงานจะเกิดความคุ้มค่ามีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งควรมีแนวปฏิบัติ หรือหลักยึดเพื่อหวังผลสำเร็จ ๓ ประการ ดังนี้

1. หาข้อมูลที่จะไปศึกษาดูงานให้ชัดเจน
2. วางแผนการศึกษาดูงานอย่างรัดกุม
3. กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาดูงานให้ชัดเจน แจกให้ผู้ศึกษาดูงาน และผู้จัดการ

ให้ดูงานทราบล่วงหน้าโดยชัดเจน

4. มอบหมายหน้าที่และแบ่งงานกันทำทุกขั้นตอน
5. อย่าให้มีผลกระทบต่อการเรียนของนักเรียน
6. ไม่ควรนำคณะไปดูเป็นจำนวนมาก
7. ควรพิจารณาศึกษาดูงานในท้องถิ่นใกล้เคียง
8. การศึกษาดูงานเป็นไปด้วยความสมัครใจของครู หรือถ้าจำเป็นต้องงูใจให้เกิด

ความต้องการที่จะไปดูงานจริงจะได้ผลดี

ชาญชัย อาจิณสมภาร (2525 : 57 – 58) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่ เพื่อการเขียนเขียน สังเกตการณ์สอนนั้น หลักการ และกระบวนการของการเขียนเขียน ดังนี้

1. การเขียนเขียนต้องวางแผนอย่างดี
2. การเขียนเขียนต้องได้รับการชี้แนะ ศึกษานิเทศก์ หรือผู้นิเทศภายในโรงเรียน

ควรเสนอแนะแก่ครูเกี่ยวกับประเด็นการสังเกต จุดเน้นที่สำคัญ

3. กลุ่มที่ไปเขียนเขียนควรมีจำนวนน้อย

4. การเขียนเขียนโรงเรียนใด โรงเรียนหนึ่ง ไม่ควรทำบ่อยครั้ง เพราะเป็นการกีดกันความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนชั้นนั้น ๆ สิ่งที่น่าพึงระวัง คือ การไปเขียนเขียน สังเกต การสอนควรเป็นเรื่องของการเรียนการสอนมากกว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวครู

5. บทเรียนสำหรับผู้มาสังเกตการณ์สอน และสภาพการเรียนการสอนเป็นไปตามธรรมชาติ

6. การติดตามผลการไปเขียนดูงาน หลังจากเขียนเขียนแล้วกำหนดให้มีการประชุมสรุปผลนำผลการสังเกตการณ์สอน ไปปรับปรุง รวมทั้งการรายงานผลการไปศึกษาให้คณะครูอื่น ๆ ทราบทั่วกัน

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2540 : 144) ได้กล่าวถึงการศึกษาครูงานนอกสถานที่ว่า เป็นการพัฒนาบุคลากรเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิธีหนึ่ง คือ การเยี่ยมชมเพื่อนครูด้วยกัน (Visiting Other Teachers) ครูใหม่อาจเรียนรู้จากครูที่มีประสบการณ์ และการพบปะเยี่ยมชมกัน อาจเป็นการพบปะระหว่างครูโรงเรียนเดียวกันแต่ต่างระดับชั้น โดยเฉพาะถ้าครูได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดีเด่นก็ควรให้คณะครูอื่น ๆ ได้มีโอกาสไปเยี่ยมชมโรงเรียนที่ครูดีเด่นนั้นทำการสอนอยู่

กุลธนา ธนพงศธร และ ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ (2544 : 517-518) กล่าวถึงการศึกษาครูงานว่า เป็นวิธีการอบรม โดยการแสดงอีกวิธีหนึ่ง ที่ได้รับความสนใจจากผู้เข้ารับการศึกษาเป็นอย่างมาก และเป็นที่ยอมรับใช้ปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เป็นการพาเข้ารับการอบรมไปยังสถานที่ปฏิบัติจริง เพื่อศึกษาครูงานในเรื่องที่ต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเองว่าเรื่องนั้น ๆ ปฏิบัติอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร
2. อาจมีการบรรยายสรุปหรืออธิบายประกอบการดูงาน ณ สถานที่ที่ดูงานควบคู่กันไปก็ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจแก่ผู้เข้ารับการอบรมมากยิ่งขึ้น

พนัส หันนาคินทร์ (2542 : 30) กล่าวถึง การไปศึกษาครูงานว่า เป็นการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ให้ได้รับการปฏิบัติจริง สร้างความสนใจ และกระตือรือร้น และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้ารับการอบรม

ชารี มณีสรี (2542 : 332) กล่าวว่า การศึกษาครูงานเป็นวิธีการหนึ่ง ในการพัฒนาบุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่เพื่อเรียนรู้ถึงวิธีการ และกระบวนการตลอดถึงเทคนิคต่าง ๆ มาปรับปรุงพัฒนาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และเชื่อว่าเป็นวิธีการที่จะนำมาปรับปรุง และแก้ไขหน่วยงานของตนเอง จะเป็นวิธีการที่จะช่วยให้บุคลากรได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุด และช่วยเปลี่ยนแปลงบรรยากาศในการทำงานให้ดีขึ้นด้วย ดังนั้นสถานที่ที่จะไปศึกษาครูงานจึงต้องดีเด่น และเป็นตัวอย่างที่ดี

สนอง เกรือมาก (2536 : 1221) ที่กล่าวว่า การพาครูไปศึกษาครูงาน ควรดำเนินการดังนี้

1. หาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่หรือสถาบันที่จะไปดู
2. มีการวางแผนไปดูงาน โดยกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน
3. มีการมอบหมาย และแบ่งหน้าที่ดูงาน
4. ควรพิจารณาครูงานท้องถิ่นใกล้เคียงก่อน
5. การไปดูงานควรเป็นไปด้วยความสมัครใจ
6. มีการประชุมเพื่อนำผลที่ได้มาวางโครงการปฏิบัติ
7. ติดตามผลการปฏิบัติงานตามโครงการ

สมเกียรติ ศรีจักวาท (นิพนธ์ มนัส. 2546 : 19 ; อ้างอิงมาจาก สมเกียรติ ศรีจักวาท. 2543 : 45-48) กล่าวถึง การทัศนศึกษาดูงานว่า ในการประชุมทางวิชาการนั้นบางครั้งจำเป็นที่จะต้องนำผู้เข้าร่วมประชุม หรือฝึกอบรมออกดูงานนอกสถานที่ เพื่อให้เห็นสภาพการปฏิบัติจริง เช่น การจัดประชุมสมัชชาสภาว่าด้วยการศึกษาในค.น.ปี 2533 ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียน และสมาคมการศึกษานอกระบบ แห่งการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบในประเทศไทยอย่างลึกซึ้งขึ้น จึง ได้จัดให้มีการดูงานนอกสถานที่ขึ้นในหลายจังหวัดทั้งใน กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด หรือในกรณีของการฝึกอบรมที่ติดต่อกันหลายอาทิตย์หากใช้ วันพุธซึ่งเป็นวันกลางสัปดาห์เป็นวันดูงานนอกสถานที่ ก็จะสามารถช่วยให้ผู้เข้าฝึกอบรมได้ เห็น ของแปลกใหม่ ได้เปลี่ยนอริยาบถจากการนั่งตลอดอาทิตย์ กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า และพร้อมที่จะ ได้รับความฝึกอบรมในห้องต่อไป และเพื่อให้การศึกษาดูงาน นอกสถานที่สามารถดำเนิน ไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมพร้อม แผนการจัดการที่ดี

สรุปได้ว่า การศึกษาดูงานเป็นวิธพัฒนาบุคลากรเพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรง แล้ว นำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ การดำเนินงานต้องอาศัยวิธีการที่เหมาะสม มุ่งเกิด ประโยชน์เพื่อนำผลการศึกษาดูงานมาพัฒนาการเรียนการสอน และมีการประเมินผลทุกครั้ง

2 วิธีการขั้นตอนการจัดการศึกษาดูงาน ควรดำเนินการดังนี้

1. หลักการ การพา ไปศึกษาดูงานเป็นวิธีการนิเทศภายในที่มุ่งให้ครูใน โรงเรียนได้รับ ประสบการณ์ตรง สามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับนั้นมาประยุกต์ใช้ใน โรงเรียนได้ การพา ไปศึกษาดูงานไม่ได้จำกัดอยู่ในเฉพาะการ ไปดูการสอนเท่านั้น แต่หมายถึง การพาไปดูกิจกรรม อื่นที่เอื้อต่อการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนพัฒนาความสามารถของครู
2. แนวปฏิบัติ การพาไปศึกษาดูงานแต่ละครั้ง จำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะในเรื่องจุดประสงค์ และกิจกรรมที่จะ ไปศึกษาดูงาน ให้ลึกซึ้ง หลายแง่มุมตามความ สนใจ และสภาพปัญหาการประสานงานกับหน่วยงานที่จะ ไปศึกษาดูงานล่วงหน้าพร้อมทั้งแจ้ง จุดประสงค์ และกิจกรรมที่ต้องการศึกษาดูงานให้ชัดเจน การไปศึกษาดูงานแต่ละครั้งควรว บันทึกลงไว้เป็นหลักฐาน อย่างน้อย โรงเรียนควรมีสมาชิกบันทึกการพาไปศึกษาดูงาน หรืออาจให้ บันทึกเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม แบบบันทึกอาจกำหนดขึ้นเองได้ตามความเหมาะสม

3 ข้อเสนอแนะการศึกษาดูงาน

1. พาไปดูงานเพื่อนร่วมชั้นในกลุ่มโรงเรียน จัดให้ครูผู้สอนไปศึกษาดูงาน มาสอนในระดับชั้นเดียวกันในกลุ่มโรงเรียนเดียวกัน โดยผู้บริหารโรงเรียนร่วมกับครูที่จะไปศึกษาดูงานในระดับกลุ่มโรงเรียนเลือกครูที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนแล้วติดต่อประสานงานไว้ล่วงหน้า อาจทำเป็นหนังสือเชิญวิทยากรมอบให้ครูหรือคณะผู้ดูงานด้วยก็ได้ วิธีการนี้ทำได้ง่าย ประหยัด และก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูในกลุ่มโรงเรียนเดียวกันอีกด้วยควรพาไปดูเป็นกลุ่มย่อย จัดให้ครูที่รับผิดชอบโครงการเดียวกันหรือครูสายชั้นเดียวกันหรือมีความสนใจร่วมกัน ไปดูโรงเรียนดีเด่น หรือดูงานดีเด่นในโครงการที่มีลักษณะงานเหมือนกันเพื่อนำแนวคิด แนวปฏิบัติมาปรับปรุงงานของตน โดยฝ่ายบริหารร่วมวางแผน และติดต่อประสานงานให้วิธีการนี้ทำได้ง่าย ประหยัด และได้งานเต็มเม็ดเต็มหน่วยอย่างแท้จริง

2. ไปดูงานเป็นรายบุคคล จัดให้ครูไปดูงานเป็นรายบุคคล เหมาะสำหรับที่จะใช้ในกรณีที่ครูต้องการ ไปดูงานเขา มีปัญหาหรือต้องการปรับปรุงงานของตนให้ดียิ่งขึ้นเนื่องจากครูอาจารย์บางคนอยู่ต่างจังหวัดไกล ๆ ซึ่งอาจมีโรงเรียนดีเด่นด้านใดด้านหนึ่ง ที่อยู่ใกล้บ้าน ผู้บริหาร โรงเรียนอาจใช้ช่วงปิดภาคเรียนที่ครูกลับบ้าน ไปเยี่ยมบ้านให้ไปศึกษาดูงานแล้วนำประสบการณ์มาถ่ายทอดให้เพื่อนครูในโรงเรียนรับทราบ โดยผู้บริหาร โรงเรียนเป็นออกหนังสือติดต่อประสานงานให้ วิธีนี้มีประโยชน์เนื่องจากโรงเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย บุคลากรมีส่วนร่วมในการบริหาร มีโอกาสได้บรรยาย หรือเป็นวิทยากรในที่ประชุม และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในหน่วยงานอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่กล่าวไว้ว่า การศึกษาดูงานเป็นการพามูลากรของโรงเรียน ไปวิจัย และเพิ่มพูนประสบการณ์ในสถานที่ต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคลากรพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้มีคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษาดูงาน ดังนี้

- 2.1 เลือกสถานที่ดูงานที่ตรงกับปัญหา และความต้องการ
- 2.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของการดูงาน
- 2.3 วางแผนประสานงานกับหน่วยงานที่จะไปดู
- 2.4 กำหนดให้หน่วยงานนั้นบรรยายสรุปให้ฟัง
- 2.5 ควรใช้เวลาดูงานให้นานพอสมควรหลังจากดูงาน แล้วควรกลับไปสรุป

แนวคิด และวางแผนปรับปรุงงานต่อไป

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2526 : 40) เสนอแนวทางการศึกษาดูงาน นอกสถานที่ที่จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาครูก็ต่อเมื่อ ได้ดำเนินการตามวิธี ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ

1.1 เลือกหน่วยงานหรือสถานที่ที่จะไป โดยคำนึงถึงประโยชน์ และความร่วมมือที่จะได้รับ

จะ ได้รับ

1.2 ติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงาน แง้ไขวัตถุประสงค์ของการ ไปศึกษา

นอกสถานที่โดย

1.3 จัดเตรียมกำหนดการและยานพาหนะพร้อมทั้งแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบ

2. ขั้นเดินทาง ไปศึกษาดูงาน

2.1 ตรวจสอบรายชื่อ จำนวนผู้ร่วมคณะก่อนออกเดินทาง

2.2 ก่อนถึงสถานที่ศึกษาดูงานแต่ละจุด ควรแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับจุดที่ศึกษา

เช่น ข้อมูลรายละเอียดจุดนั้น ๆ วัตถุประสงค์ของการเข้าชม เวลาการศึกษา เป็นต้น

2.3 เมื่อสิ้นสุดการศึกษานอกสถานที่แต่ละจุด ควรสรุปวัตถุประสงค์ และสิ่งที่ได้รับจากสถานที่นั้น ๆ เมื่อเสร็จสิ้นการดูงานแล้ว ควรให้เขียนรายงานสิ่งที่ศึกษา โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับตัวครู เกี่ยวกับงานครู การนำไปประยุกต์ใช้ และรายงานการศึกษานอกสถานที่นี้ยังช่วยในด้านการประเมินความก้าวหน้าด้วย

นิพนธ์ มั่นส (สมเกียรติ ศรีจักวาพ. 2543 : 45-48 ; อ้างอิงมาจาก 2546 : 20) ได้กล่าวถึงแนวทางในการทัศนศึกษาดูงาน มีข้อควรพิจารณาดำเนินการดังนี้

1. ความเหมาะสมของเนื้อหา สิ่งแรกที่พิจารณาก็คือเนื้อหาของสถานที่ดูงานนั้นเหมาะสมหรือเป็นตัวแทนที่ดีเพียงใดกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ คຸ້ມคຳกับที่จะนำผู้เข้าร่วมประชุมเดินทางไปดูงานหรือไม่ ซึ่งบ่อยครั้งเรามักจะได้ยินเสียงที่ว่า “พามาดูอะไรไม่เห็นเข้าทำเสียเวลาจริง ๆ ” หากเป็นเสียงในลักษณะนี้ ก็แสดงว่าสถานที่นั้นเป็นประโยชน์มาก และเป็นที่น่าสนใจของผู้ที่เข้าประชุมนั่นเอง สิ่งที่ควรพิจารณาควบคู่กับ ไปก็คือ ในเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์เดียวกัน ในเส้นทางเดียวกันมีแห่งอื่น ๆ อีกหรือไม่ หากมีหลายแห่งก็เป็นการประหยัดเวลาการเดินทางได้อีกด้วย

2. ระยะเวลา ข้อควรพิจารณาในเรื่องของระยะทางก็ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่จัดไว้ให้สำหรับการดูงาน เช่น 1 วัน 3 วัน หรือ 7 วัน เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่าหากเป็นการดูงานใน 1 วัน ย่อมแน่นอนว่าระยะทางไม่ไกลเกินไปนัก สามารถเดินทางไปเข้าเย็นกลับได้ หากมีระยะเวลา 3 วัน หรือ 7 วัน ติดต่อกัน การพาไปศึกษาดูงานในภาคเหนือก็สามารถดำเนินการได้อย่างสบาย

3. การคมนาคม เส้นทางคมนาคมนับว่ามีผลต่อระยะเวลาในการเดินทางมากหากไม่พิจารณาที่ดี อาจทำให้เสียเวลามาก เช่น การศึกษาดูงานของชาวเขา การเดินทางต้องผ่านถนนลูกรังกวอนบนภูเขา และบางแห่งต้องเดินทางเท้าต่ออีก ในกรณีเช่นนี้ต้องคำนวณระยะเวลา

ในการเดินทางให้ดี หรือแม้แต่การดูงานในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีถนนคอนกรีตอย่างคึกคักก็ต้องใช้เวลาสำหรับรถติดอีกเป็นชั่วโมง หรือสองชั่วโมงด้วยซ้ำ

4. กำหนดเวลาดูงาน กำหนดเวลาดูงาน โดยเฉพาะในสถานที่ราชการที่ไม่ควรเริ่มเวลา 08.30 น. หรือ 13.00 น. ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปเจ้าของสถานที่จะเตรียมตัวไม่พร้อมทำให้เกิดความขลุกขลักขึ้นหรือเจ้าหน้าที่มาสาย ดังตัวอย่างที่ผู้เขียนเคยนำนักศึกษาผู้ใหญ่ชาวเวียดนามไปดูงานโดยนำไปตั้งแต่ 08.30 น. ตามเวลานัดหมาย ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบบางคนยังไม่มา ห้องประชุมเตรียมยังไม่พร้อม ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่ทุกอย่างควรจัดการให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเวลา 08.30 น. ทำให้ชาวต่างชาติเห็นระบบการทำงานที่ไม่ดี จากประสบการณ์ผู้เขียนจึงขอแนะนำว่า หากเป็นช่วงเช้าควรเริ่มที่ 09.30 น. และตอนบ่ายควรเริ่ม 13.00 น. และการดูงานก็ไม่ควรเกิน 16.00 น. เพราะทางเจ้าของสถานที่อาจไม่สะดวก หลายคนอาจมีภาระในตอนเย็นเป็นต้นที่สำคัญควรนำคณะไปถึงสถานที่ตามนัดหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้จัดว่าจะคำนวณ และเผื่อเวลาให้ถูกต้องเพียงใด

5. ค่าใช้จ่าย ค่าใช้จ่ายนับเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของการดูงานนอกสถานที่ว่าจะสามารถไปดูงานได้ไกลหรือใกล้ ซึ่งแน่นอนว่าหากงบประมาณน้อย การดูงานก็คงดูได้ในสถานที่ใกล้ ๆ แต่หากมีงบประมาณมาก การดูงานก็สามารถไปได้ไกล และไปได้หลายวัน

6. การสำรวจเส้นทาง การดูงานนอกสถานที่ จะจัดให้มีมากน้อยแค่ไหนนั้น การสำรวจเส้นทางนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง เรามักจะพบเสมอ ๆ ว่าการจัดดูงานนอกสถานที่ที่จัดพวกไป เวียนมา เพื่อหาสถานที่ดูงาน การเดินทางล่าช้า สถานที่ดูงานไม่เข้ากับวัตถุประสงค์ลักษณะที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ล้วนมาจากการขาดการสำรวจเส้นทางทั้งสิ้น การสำรวจเส้นทางมีข้อดีหลายประการ อาทิ

6.1 ศึกษาความเหมาะสมของสถานที่กับวัตถุประสงค์ของการดูงาน

6.2 ตรวจสอบระยะทาง และเวลาที่ใช้ในแต่ละจุด

6.3 สร้างความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่และสถานที่

6.4 สำรวจร้านอาหารสำหรับมื้อกลางวัน

6.5 จัดทำแผนและกำหนดการเดินทางได้ถูกต้อง

7. การจัดเตรียมยานพาหนะ เมื่อมีการดูงานนอกสถานที่ก็จำเป็นต้องมีการจัดเตรียมในเรื่องของยานพาหนะตามทันที ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้ออกดูงาน สถานที่ ดูงาน ระยะเวลา และงบประมาณ ว่าเราจะต้องจัดเตรียมยานพาหนะชนิดใดหรือหลายชนิด และจำนวนเท่าใด ผู้เขียนเคยจัดให้นักศึกษาผู้ใหญ่จากสาธารณรัฐประชาชนจีน จำนวน 20 คน ดูงานในกรุงเทพมหานคร จังหวัดในภาคเหนือ และภาคใต้ในระยะเวลา 12 วัน ซึ่งแน่นอนว่าใน

ระยะอันสั้นเช่นนี้ การเดินทางโดยเครื่องบิน และการเดินทางระหว่างการเดินทาง ต้องใช้รถบัส
เล็กขนาด 25 ที่นั่ง จากประสบการณ์ที่ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในการจัดเตรียมยานพาหนะ ดังนี้

7.1 ควรใช้ยานพาหนะเพียงคันเดียว การดูงานนอกสถานที่ หากเป็นไปได้
ควรใช้รถเพียงคันเดียว เพื่อสะดวกในการเดินทาง การใช้ยานพาหนะหลายคันทำให้ต้อง
คอยกันหรืออาจพลาดหลงจากกันได้ ทำให้เสียเวลา เช่น จำนวน 60 คน ใช้รถ 5 คัน ก็จะทำให้
วุ่นวายมาก จึงขอแนะนำว่าหากจำนวน 50-60 คน ควรใช้รถบัสขนาด 60 ที่นั่ง จำนวน 30-40
ควรใช้รถบัสขนาด 40 ที่นั่ง หรือจำนวน 15-25 คน ควรใช้รถบัสขนาด 25 ที่นั่ง เป็นต้น

7.2 การติดต่อเช่า-ขีมนพาหนะ หากเป็นการจัดของสมาคมทางวิชาการหรือส่วน
ราชการ แต่มีงบประมาณน้อย และขาดความพร้อมในด้านยานพาหนะ อาจติดต่อขอขีมนจากส่วน
ราชการอื่น ที่มีความพร้อม หากมีงบประมาณก็ขอเช่าจากบริษัทเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการขีมน
หรือเช่าก็ตามจะต้องดำเนินการล่วงหน้าเป็นเดือน ๆ เพื่อความมั่นใจ สำหรับการเดินทาง
ระหว่างจังหวัดซึ่งจำเป็นต้องเดินทางโดยรถโดยสารปรับอากาศ รถไฟ หรือเครื่องบินก็ต้องทำ
การจองล่วงหน้าเป็นเดือน ๆ เช่นกัน สำหรับการเดินทางเป็นหมู่คณะใหญ่ ๆ

7.3 การขอลดราคาโดยสาร การเดินทางเป็นหมู่คณะไม่ว่าด้วยรถยนต์โดยสาร
รถไฟ หรือเครื่องบิน ล้วนมีการลดราคาค่าโดยสารทั้งสิ้น และหากเป็นสมาคมทางวิชาการหรือ
ส่วนราชการ ยังสามารถทำหนังสือราชการ ไปยังผู้บริหารบริษัท เพื่อขอลดราคาเป็นพิเศษ
มากกว่าปกติได้อีกด้วย ผู้เขียนเคยจัดการดูงานให้แก่นักศึกษาผู้ใหญ่จากประเทศเวียดนาม
จำนวน 100 คน ในนามสมาคมศึกษานานาชาติของประเทศไทย โดยรับผิดชอบทั้งการเดินทาง
จากประเทศเวียดนามด้วย ผู้เขียน ได้ทำหนังสือเป็นทางการ ไปยังผู้บริหารของบริษัทการบินไทย
จำกัด เพื่อขอลดราคาค่าโดยสารไป-กลับ ระหว่างฮานอย-กรุงเทพฯ เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งสามารถ
ลดราคาได้ถึง 50% อันเป็นผล ทำให้สามารถจัดการศึกษาดูงานในครั้งนี้ได้อย่างดีเป็นที่
ประทับใจของชาวต่างประเทศทั้งที่ ได้รับประทานจากดีมาก

7.4 จัดผู้นำดูงาน ในระหว่างการดูงานนอกสถานที่ สิ่งที่ขาดเสียมิได้ คือ จัด
ผู้นำดูงาน ที่นำไปดูยังสถานที่ต่าง ๆ บุคคลผู้นี้จะเป็นผู้รู้จักเส้นทาง และสถานที่ดูงานเป็นอย่างดี
คิยังเคยเป็นผู้สำรวจเส้นทางด้วยก็จะยิ่งดี นอกจากจะเป็นผู้นำเส้นทางแล้ว ยังทำหน้าที่ควบคุม
และนับจำนวนคน ว่าขาดหายไปไหนหรือเปล่า ตลอดจนทำหน้าที่ควบคุมเวลา และขอขอบุคคล
เจ้าของสถานที่อีกด้วย

นิพนธ์ มนัส (2546 : 20) ได้เสนอแนวทางการศึกษางาน ดังนี้

1. ผู้ร่วมอบรม ผู้จัดต้องเตรียมงาน และกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน ก่อนที่จะไปศึกษาดูงาน อธิบายให้ผู้ร่วมศึกษาดูงานถึงขอบเขต และวัตถุประสงค์ของการจัดการฝึกอบรม และรายละเอียดที่จำเป็น เมื่อจบการศึกษาดูงานผู้เข้ารับการอบรมต้องเขียนรายงานส่ง
2. สถานที่ ผู้จัดต้องทราบรายละเอียดก่อนที่จะพาผู้เข้ารับการฝึกอบรมเยี่ยมชมซึ่งต้องเลือกหน่วยงาน โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์และความร่วมมือ และแจ้งให้ผู้ศึกษาดูงานทราบถึงวัตถุประสงค์

สมคิด บางโม (2544 : 95) กล่าวถึงวิธีการ และขั้นตอนการศึกษาดูงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ประสานกับแหล่งที่ดูงานในเรื่องวิธีการดูงานว่าควรทำอย่างไร

ขั้นที่ 2 แบ่งกลุ่มผู้รับการอบรม มอบหัวข้อที่จะไปศึกษาดูงาน ให้รับผิดชอบ

ขั้นที่ 3 ไปศึกษาดูงานตามกำหนดเวลา

ขั้นที่ 4 เมื่อกลับมาแล้วแต่ละกลุ่มรายงานสรุปหัวข้อที่ดูงานพร้อมเสนอแนวคิดใน

การนำมาปรับปรุงใช้ในหน่วยงานของตนเองให้แก่ที่ประชุมผู้เข้ารับการฝึกอบรม

ขั้นที่ 5 ทำรายงานการศึกษาดูงานเสนอ

จากแนวทาง และขั้นตอนในการศึกษาดูงาน สรุปได้ว่าขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1. ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วย

1.1 เตรียมแผนในการศึกษาดูงาน

1.2 เตรียมข้อมูลเนื้อหาตามความเหมาะสม

1.3 เตรียมผู้เข้าร่วมอบรม ศึกษาดูงาน

1.4 เตรียมสถานที่ที่จะดูงาน แจ้งวัตถุประสงค์

1.5 เตรียมยานพาหนะ

1.6 เตรียมงบประมาณ

1.7 เตรียมประสานงาน

2. ขั้นดำเนินการ

2.1 ประสานแหล่งศึกษาดูงาน

2.2 กำหนดเวลาดูงาน ระยะเวลา และเส้นทาง

2.3 กำหนดผู้นำการศึกษาดูงาน

3. ขั้นประเมินผลและรายงานผล

3.1 ประเมินผลการดำเนินงานศึกษาดูงาน

3.2 ทำรายงานการศึกษาดูงานเสนอผู้รับผิดชอบ

ประโยชน์ของการศึกษาดูงาน

1. ช่วยสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างแท้จริง เพราะผู้เข้ารับการฝึกอบรมแต่ละคนสามารถพบเห็นด้วยตนเอง และโดยตรง

การฝึกอบรมแต่ละคนสามารถพบเห็นด้วยตนเอง และโดยตรง

2. ช่วยขยายความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีแต่ความรู้ ภาคนทฤษฎี และยังไม่ีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน

สรุปได้ว่า การศึกษาดูงานเป็นการพัฒนาครุวิธีหนึ่ง ที่พยายามทำให้ครูได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันประสบการณ์ ความคิด และการวิจัยผลงานวิจัยใหม่ ๆ ทางการศึกษา การที่จะเลือกวิธีการใดมาพัฒนาครุวิธีนั้น ต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการกระทำให้สำเร็จตามเป้าหมายในการพัฒนาครุ และปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนในแต่ละสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้

บริบทของโรงเรียนบ้านสนาม

1. ข้อมูลทั่วไป

เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (อนุบาล 1 – ช่วงชั้นที่ 3)

2. ข้อมูลด้านการบริหาร

ชื่อ – สกุลผู้อำนวยการสถานศึกษา นายชาญศักดิ์ จันโทสุทธิ

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท ศษ.ม. สาขา บริหารการศึกษา

ดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนนี้ตั้งแต่วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน

ชื่อ – สกุลรองผู้อำนวยการสถานศึกษา นายวีระชาติ ชมภูหลง

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี สาขาภาษาอังกฤษ (กำลังศึกษาต่อปริญญาโท

สาขาบริหารการศึกษา)

ดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนนี้ตั้งแต่วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน

3. ข้อมูลนักเรียน

เปิดสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน

2551) ดังนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลนักเรียนตามระดับชั้น ปีการศึกษา 2552

ชั้น	จำนวนนักเรียน	หมายเหตุ
ชั้นอนุบาลปีที่ 1	32	
ชั้นอนุบาลปีที่ 2	24	
รวม	56	
ประถมศึกษาปีที่ 1	26	
ประถมศึกษาปีที่ 2	30	
ประถมศึกษาปีที่ 3	35	
ประถมศึกษาปีที่ 4	31	
ประถมศึกษาปีที่ 5	38	
ประถมศึกษาปีที่ 6	41	
รวม	201	
มัธยมศึกษาปีที่ 1	33	
มัธยมศึกษาปีที่ 2	46	
มัธยมศึกษาปีที่ 3	52	
รวม	131	
รวมทั้งหมด	388	

4. ข้อมูลบุคลากร

ตารางที่ 3 จำนวนบุคลากร ของโรงเรียนบ้านสนาม ปีการศึกษา 2552

ประเภทบุคลากร	เพศ		ระดับการศึกษาสูงสุด			อายุเฉลี่ย	ประสบการณ์สอนเฉลี่ย
	ชาย	หญิง	ต่ำกว่า ป.ตรี	ป.ตรี	สูงกว่า ป.ตรี		
ผู้อำนวยการ	1	-	-	-	1		
รองผู้อำนวยการ	1	-	-	1	-		
ครูประจำการ	12	7	-	18	1		20
ครูอัตราจ้าง	-	-	-	-	-		-
พนักงานบริการ	1	-	-	1	-		16

ประเภทบุคลากร	เพศ		ระดับการศึกษาสูงสุด			อายุเฉลี่ย	ประสบการณ์ สอนเฉลี่ย
	ชาย	หญิง	ต่ำกว่า ป.ตรี	ป.ตรี	สูงกว่า ป.ตรี		
รวม	15	7	-	20	2	45	20
	22		-				

5. ข้อมูลด้านชุมชน โรงเรียนบ้านสนาม ประกอบด้วยหมู่บ้านในเขตบริการ คือ บ้านสนาม หมู่ที่ 1, 2, 10, 13, 19 ตำบล เสือโก้ก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

6. สภาพปัญหาในการจัดการศึกษา

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาในการจัดการศึกษาของ โรงเรียน เมื่อสิ้นปีการศึกษา 2551 พบว่า โรงเรียนบ้านสนามมีปัจจัยที่เป็นโอกาส และมีจุดแข็งในการบริหารจัดการ กล่าวคือ โรงเรียนมีโอกาสในการจัดการศึกษา หรือให้บริการทางการศึกษา สามารถก้าวหน้าและทันสมัยกับยุคปัจจุบันได้มาก ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถแต่มีอุปสรรคบางประการในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือ โรงเรียนไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควร รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอยู่ในชุมชนด้วยซึ่งอาจเป็นผลมาจากกระบวนการและนโยบายในการบริหารงานของผู้บริหาร โรงเรียนที่ผ่านมา โรงเรียนไม่ให้ความสำคัญ และไม่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเท่าที่ควร นอกจากนี้บุคลากรส่วนใหญ่ในโรงเรียน ขาดทักษะความเข้าใจในการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และชุมชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการวิจัยร่วมมือกันอย่างเป็นระบบของกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน เพื่อทำความเข้าใจต่อปัญหา หรือข้อสงสัยที่กำลังเผชิญอยู่ และให้ได้แนวทางการปฏิบัติ หรือวิธีการแก้ไขปรับปรุงที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ในการปฏิบัติงาน ซึ่งถ้ากล่าวในบริบทของโรงเรียน คือ การวิจัยที่เกิดขึ้นในโรงเรียน และชั้นเรียน โดยที่ครูพยายามปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเองจากการสะท้อนตนเอง การหาข้อสรุปที่กำลังเผชิญอยู่รวมทั้งการใช้ความเข้าใจ และมนทัศน์ของตนเองมากกว่าของผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยจึง

เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงาน และผู้เกี่ยวข้อง ได้ใช้ความสามารถหรือควบคุมสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ด้วยตนเอง (ประวิต เอรารวรรณ. 2545 : 2)

มโนทัศน์พื้นฐานที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการ มี 7 ประการ คือ

1. การวิจัยปฏิบัติการเป็นการเชื่อมโยง 2 เรื่อง เข้าด้วยกัน คือ แนวคิด (Ideal) ซึ่งเป็นทฤษฎี (Theory) ด้าน ๆ อยู่บนหอคอยงาช้าง (Ivory Tower) ไปสู่การปฏิบัติจริง (Practical) ซึ่งอยู่ล่าง ๆ ระดับรากหญ้า (Grass Root)
2. ผู้ปฏิบัติงานคือนักวิจัย (Practitioners as a Researcher) ซึ่งอยู่ในองค์กร หรือ ชุมชนที่กำลังเผชิญสภาพการณ์ปฏิบัติงานที่เป็นปัญหา หรือข้อสงสัยที่คลุมเครือไม่กระจ่าง
3. เป้าหมาย คือ 1) เพื่อแก้ปัญหา (to Solve Problem) 2) เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานแบบมืออาชีพ (to improve professional practice)
4. หัวใจที่สำคัญที่แฝงอยู่ในกระบวนการ (Process) ของการวิจัยปฏิบัติการ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และความร่วมมือกัน (Collaboration) เพื่อนำไปสู่การเกี่ยวพันกัน (Involvement) ของผู้เกี่ยวข้อง (Participation) ในองค์กรหรือชุมชนที่ดำเนินการวิจัย
5. การมีส่วนร่วม (Participation) ในการวิจัยปฏิบัติการ คือ การร่วมกันตระหนักในปัญหา (Awareness) วางแผน (Plan) การตัดสินใจ (Decision Making) ลงมือปฏิบัติ (Practice) สะท้อนผล (Reflection) และรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging)
6. เป็นกระบวนการวิจัยแบบวิวัฒน์ (Evolving) ที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นลำดับจากจุดเล็ก ๆ ของคนกลุ่มหนึ่งในประเด็นปัญหาที่ไม่ใหญ่โต และซับซ้อนเกินไป
7. จุดเด่นข้อหนึ่งของการวิจัยปฏิบัติการ ก็คือ ผู้ปฏิบัติในฐานะนักวิจัยเมื่อได้ทำวิจัยแล้ว ผลวิจัยจะตอบสนองความต้องการของตนเองทำให้อยากวิจัย และปรับปรุงพัฒนางานต่อไป (Self Reflective Inquiry)

กระบวนการวิจัยปฏิบัติการของมหาวิทยาลัย Deakin (ประวิต เอรารวรรณ. 2545 :

5 – 6)

ในประเทศออสเตรเลีย Stephen Kemmis และคณะ ได้นำแนวคิดของ Lewin มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการ เพื่อการปรับปรุงการจัดการศึกษาของออสเตรเลียได้รับการยอมรับและเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งในความคิดของ Kemmis และคณะ การวิจัยปฏิบัติการ คือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การร่วมมือเป็นหมู่คณะจะกระทำคนเดียวไม่ได้ เพราะการกระทำเพียงคนเดียว ถึงแม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกลุ่ม ดังนั้นในขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการจึงต้องกำหนดจุดสนใจร่วมกัน (Thematic Concern) เช่น สนใจที่

จะพัฒนาหลักสูตร และวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ หรือพัฒนาให้ผู้เรียน เข้าใจวิธีการ วิทยาศาสตร์ให้ลึกซึ้งเป็นต้น เมื่อ ได้จุดสนใจร่วมกันแล้วก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่สำคัญ 4 ประการที่เกี่ยวข้องกันเป็นวงจร คือ

1. การพัฒนาแผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงในสิ่งที่มีปัญหา ซึ่งเป็นการ ปฏิบัติงานที่มีโครงสร้างและแนวทาง การวางแผนต้องมีความยืดหยุ่น และต้องคำนึงถึง การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ในอนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อแผนที่กำหนดไว้ได้
2. การปฏิบัติตามแผน ซึ่งเป็นการดำเนินการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้อย่าง ละเอียดรอบครอบมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์
3. การสังเกตผลปฏิบัติ เป็นการบันทึกข้อมูล หลักฐาน หรือร่องรอยต่าง ๆ อย่างมีวิจรรย์ญาณเกี่ยวกับผลที่ได้จากการปฏิบัติโดยอาจใช้วิธีการวัดแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วย ซึ่งสารสนเทศจากการสังเกตนี้จะนำไปสู่การสะท้อน และปรับปรุงการปฏิบัติงาน และถูก ทิศทาง
4. การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการทบทวนการปฏิบัติ จากการบันทึกที่ได้จากการสังเกตว่า ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาหรือขัดแย้งอย่างไร เพื่อเป็น พื้นฐานการในวงจรต่อไป

ดังนั้นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการของมหาวิทยาลัย Deakin จึงประกอบด้วยจุดสำคัญ 4 จุด ดังที่ได้กล่าวมา คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งมีการเคลื่อนไหวลักษณะเกลียว ส่วนไป ในจุดทั้ง 4 จุด ไม่อยู่นิ่ง และ ไม่จบลงด้วยตัวเอง

ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการทางการศึกษา

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยปฏิบัติการสามารถสรุปองค์ประกอบ ของขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาใน โรงเรียน มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการสำรวจ วิเคราะห์สภาพการปฏิบัติงาน เพื่อกำหนดจุด พัฒนาขั้นตอนนี้ นักวิจัยสามารถใช้วิธีการหรือเครื่องมือต่าง ๆ มาทำการรวบรวมข้อมูล ได้ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกเหตุการณ์ การตรวจสอบ และวิเคราะห์เอกสาร การทดสอบ ในขั้นตอนนี้ ถ้าหากเป็นการวิจัยปฏิบัติการที่มีบุคคลภายนอกเป็นผู้ร่วมวิจัย ต้องให้ความสำคัญ ของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการกำหนดปัญหา หรือกำหนดจุดพัฒนา หรือจุดสนใจร่วมกัน ที่จะวิจัย ไม่ควรที่จะให้เป็นบทบาทของนักวิจัยภายนอกเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา และเพื่อการพัฒนา ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยผู้เกี่ยวข้องหรือกลุ่มนักวิจัยร่วมกันกำหนดแผนงานที่จะนำไปใช้ ซึ่งแผนควรประกอบไปด้วยจุดประสงค์ของแผน ขั้นตอนและวิธีการ เครื่องมือ และวิธีการประเมินผล ความก้าวหน้า หรือความสำเร็จ การรวบรวมข้อมูล เพื่อประกอบการวางแผนอาจได้มาจากการสัมภาษณ์ การตรวจสอบและวิเคราะห์เอกสาร กระบวนการกลุ่ม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติตามแผนงาน นักวิจัยนำแผนที่จัดทำขึ้น ไปปฏิบัติในสภาพการทำงานที่ประสบปัญหาอยู่ และมีการรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงานอย่างละเอียดรอบครอบ ซึ่งการรวบรวมข้อมูลนั้น อาจทำเป็นบันทึกประจำวัน หรืออนุทินการทำตารางการปฏิบัติงาน การทำ ตารางวิเคราะห์ และเวลาเป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผลเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างและภายหลังการดำเนินงานตามแผน วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอาจใช้วิธีการเชิงปริมาณ เช่น การใช้แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบวัดแบบบันทึกการสังเกต แบบทดสอบ หรือวิธีการเชิงคุณภาพ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ฯลฯ ก็ได้

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล เมื่อได้ข้อมูล และผลการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้แล้ว นักวิจัยรวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง ต้องมีการร่วมกันพิจารณาจุดเด่นจุดด้อยที่ต้องพัฒนา หรือแก้ไขต่อไป การรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้อาจใช้แบบประเมินผล การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม หรือเทคนิคการระดมสมอง เป็นต้น

หลังจากที่นักวิจัยทำการประเมินผลการปฏิบัติงานตามที่วางไว้ นักวิจัยสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ในกรณีที่แผนงานนั้นสามารถแก้ปัญหา หรือพัฒนาในสิ่งที่ต้องการได้สำเร็จ

2. ในกรณีที่แผนงานนั้นยังไม่สามารถแก้ปัญหา หรือพัฒนาได้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ทั้ง 2 กรณี นักวิจัยสามารถย้อนกลับ ไปเริ่มต้นที่ขั้นตอนที่ 2 ได้ต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย (ประวิต เอราวรรณ์. 2545 : 9 – 13, 22 – 26)

สรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิสและแม็คแท็กการ์ด (Kemmis and McTaggart) นั้นประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) การดำเนินการจะเป็นลักษณะเกลียวสว่าน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

อภิศักดิ์ วรรณ ไกรศรี (2545 : 89-90) ได้ทำการศึกษาการพัฒนากระบวนการสร้างความเข้าใจบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนชุมชนบ้านโพนสว่างคอนโมง และ โรงเรียนบ้านหัวบึง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของตนเอง ขาดเอกสาร และขาดโอกาสที่เอื้ออำนวยในการศึกษาซึ่งส่งผลให้ไม่กล้า และไม่มั่นใจในการแสดงความคิดเห็น และให้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ ในระหว่างที่ร่วมประชุมส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงแค่รับทราบ แต่อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่ก็ต้องการพัฒนาความรู้โดยการศึกษาเอกสารเพราะเห็นว่าสะดวก แต่ผลการศึกษา ก็มีความรู้และความเข้าใจไม่มากนัก กลุ่มผู้ร่วมศึกษาวิจัยจึงได้ปรับแผนการพัฒนากระบวนการประชุมสัมมนาเพิ่มเติมนำวิทยากรมาให้ความรู้ ทำให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีความรู้ความเข้าใจชัดเจนเพิ่มมากขึ้น และพร้อมที่จะนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติพัฒนาโรงเรียนให้เจริญยิ่งขึ้น

จงกล เวียงสมุทร (2546 : 103-104) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา โรงเรียนบ้านบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ก่อนการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ไม่ได้เท่าที่ควรภายหลังจากที่ได้ดำเนินการพัฒนาโดยใช้กระบวนการประชุมอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา (AIC) แล้วพบว่าด้านผู้บริหาร และครูได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนในการจัดการศึกษามีการจัดทำแผนงานโครงการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น มีการกำหนดโครงการตอบสนองของชุมชน ขอมรับฟังความคิดเห็น ซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น ผู้ปกครอง และชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาชุมชนให้ความร่วมมือ และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี

ประพันธ์ ชัน โมลี (2546 : 109 – 110) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาความร่วมมือในการวางแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการประจำปีของ โรงเรียนบ้านหัวช้าง โคกม่วง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม ผลการพัฒนาโดยใช้เทคนิคกระบวนการ AIC และกิจกรรมการศึกษาในงานในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ ผลหลังการพัฒนา พบว่า กรรมการสถานศึกษา

ขั้นพื้นฐานเข้าใจบทบาทหน้าที่มากขึ้น และให้ความร่วมมือดีขึ้น บรรยากาศการประชุมมีการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายมากขึ้น และมีการยอมรับความคิดเห็นของสมาชิก การสรุปใช้การเห็นพ้องต้องกันเป็นส่วนใหญ่ ได้แผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการที่ได้เกิดจากความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้อง คือ กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นตัวแทนของชุมชน และมีความสอดคล้องกับสถานภาพของสถานศึกษา และสภาพของชุมชน รวมทั้งนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ส่งผลถึงความสัมพันธ์ที่ดีและความร่วมมือกันมากขึ้น

วัฒนา โคตรเนตร (2546 : 95) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนบ้านไฮใหญ่ อำเภอทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ก่อนการพัฒนาชุมชนเขตบริการของโรงเรียนบ้านไฮใหญ่ ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีความคิดเห็นว่าหน้าที่ และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้บุตรหลานเป็นหน้าที่ของทางโรงเรียน การดำเนินการพัฒนาดำเนินการ โดยการจัดทำแผนพัฒนาความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการศึกษาการพัฒนาโรงเรียนบ้านไฮใหญ่ ประจำปีการศึกษา 2546 เพื่อเป็นแผนหลักในการดำเนินการสามารถทำให้สถานศึกษา ที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน ผลการดำเนินการสามารถทำให้สถานศึกษา และชุมชนเห็นความสำคัญในการจัดการศึกษาร่วมกันมีการประชาสัมพันธ์จัดกิจกรรมของสถานศึกษาอยู่เสมอ ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกัน และกันส่งผลถึงความสัมพันธ์ที่ดี และความร่วมมือกันมากขึ้น

สมรรถชัย บุ่งทอง (2546 : 87) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนคูมวิททยา อำเภอปรังค์กู จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียน และชุมชนในการจัดการบริหารศึกษาดมกรอบการพัฒนาทั้ง 8 ด้าน โดยใช้กระบวนการ วิจัยปฏิบัติการ ผลการพัฒนาจริงที่ 1 โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและศึกษาดูงานเปรียบเทียบ พบว่า ครูอาจารย์โรงเรียนคูมวิททยา กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ความสนใจ และกระตือรือร้นให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการจัดการศึกษามากขึ้น ผลการพัฒนาจริงที่ 2 โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ และศึกษาดูงานเปรียบเทียบ พบว่า ครูอาจารย์โรงเรียนคูมวิททยากรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้ปกครองมีความตระหนักในบทบาทหน้าที่ มีความรับผิดชอบมากขึ้นพฤติกรรมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน และชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทุกด้าน

สิทธิพันธ์ พานิชอิน (2546 : 78) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน : กรณีโรงเรียนครุณวิทยา (เทศบาลบ้านสวนตาล) กับกลุ่มเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านสวนหอม พบว่า การมีส่วนร่วมเริ่มจากการสร้างความเข้าใจระหว่างทุกฝ่ายให้ตรงกัน และร่วมกันกำหนดแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษาร่วมกัน โดยกลุ่มเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านสวนหอม กับโรงเรียนครุณวิทยา (เทศบาลบ้านสวนตาล) ในเชิงวิชาการ เกษตร เรื่อง การปลูกพืช โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานร่วมกัน ดังนี้ 1. ศึกษาสืบค้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อหาความสอดคล้องของศักยภาพของทุกฝ่าย 2. นำศักยภาพของทุกฝ่ายร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 3.ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ตามศักยภาพของตน 4.ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน และ 5.นำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันต่อไป

ผลการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนครุณวิทยา (เทศบาลบ้านสวนตาล) กับกลุ่มเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านสวนหอม คือ

ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน พบว่า 1. ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงขึ้นกว่าก่อนเรียน ผู้เรียนมีความพึงพอใจและเห็นผลดีที่เรียนงานเกษตรร่วมกับกลุ่มเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านสวนหอม 2. ผู้บริหารและครูเห็นความจำเป็นและประโยชน์เกี่ยวกับการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม 3.ผู้ปกครองมีความพึงพอใจและเห็นด้วยในการร่วมจัดการศึกษา 3.กลุ่มเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านสวนหอมเกิดความภูมิใจและยินดีในการร่วมจัดการศึกษา

กฤษณา แพทยานนท์ (2546 : 94) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกลุ่มบูรพา กรุงเทพมหานคร พบว่า เปรียบเทียบการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกลุ่มบูรพา กรุงเทพมหานคร ตามขอบข่ายงาน 5 ด้าน แตกต่างกันตามวุฒิการศึกษา โดยครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี ปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมากกว่าครูที่วุฒិการศึกษاپริญญาตรี ในด้านการประชาสัมพันธ์โรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การให้ชุมชนมีส่วนร่วมของกิจกรรมในโรงเรียน การสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น

อศุฉย์ มะลัยสิทธิ์ (2546 : 105) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา ผลการวิจัย พบว่า การจัดกิจกรรม มี 2 ประเภท คือ การจัดกิจกรรมภายในนั้น โรงเรียนมุ่งเน้นการบริการและอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนด้วยความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ และเป็นกันเอง การจัดกิจกรรมภายนอกมุ่งเน้นการช่วยเหลือแนะนำ ร่วมปรึกษาและพัฒนาโดยการพบปะและเยี่ยมเยียนผู้คนในชุมชน ซึ่งการ

จัดกิจกรรมทั้งสองประเภทต้องมีความต่อเนื่อง วิธีการทำงานคือ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน จะส่งผลให้การจัดการศึกษามีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดในที่สุด

เกษมศักดิ์ สวณจันทร์ (2547 : 89-90) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม กรณีศึกษาสถานศึกษาระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงคราม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายเรื่องพบว่า เรื่องการออกระเบียบข้อบังคับอยู่ในระดับปานกลางเรื่องอื่น ๆ อยู่ในระดับมาก เรื่องคำถามลำดับ คือ เรื่องการส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชน เรื่องการจัดทำนโยบายและแผน เรื่องการระดมทรัพยากร เรื่อง การพัฒนาคุณภาพและกิจการของสถานศึกษา

2. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มี เพศ อายุ วุฒิการศึกษาและตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกัน มีบทบาทด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายเรื่องพบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีวุฒิการศึกษาและตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกัน มีบทบาทด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในเรื่องของการจัดทำนโยบายและแผนการระดมทรัพยากร และการออกระเบียบข้อบังคับ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสงครามที่ตั้งกตั้งอยู่ในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีบทบาทด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไม่แตกต่างกัน

อรทัย ทิพนตร (2547 :95-96) ได้ทำการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนใช้ยุทธศาสตร์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษาที่มีค่าร้อยละสูงสุดในแต่ละยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม โรงเรียนได้จัดประชุมครู และกรรมการสถานศึกษาเพื่อกำหนดแผนงาน และโครงการก่อนดำเนินงานเป็นครั้ง ๆ ไปโดยจัดให้คณะกรรมการสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารให้คำปรึกษาเสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมของ โรงเรียน จัดให้มีการเลือกตั้งกรรมการนักเรียน โดยนักเรียนทุกคน จัดให้มีการประชุมผู้ปกครองมากกว่าปีการศึกษาละ 1 ครั้ง และจัดโครงการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ยุทธศาสตร์การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาได้ให้ชุมชนใช้อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์เพื่อจัดกิจกรรมตามความเหมาะสม และได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน โดยเชิญผู้มีความรู้ความสามารถของกลุ่ม บุคคล ชมรม สมาคม

มูลนิธิมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ครู นักเรียน และประชาชนในชุมชน ได้รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบล ยุทธศาสตร์การสื่อสารเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้สนับสนุนให้คณะครู และอาจารย์ร่วมงานในชุมชน จัดการประชุมสัมพันธ์โรงเรียน โดยส่งนักเรียนเข้าประกวดผลงานทางวิชาการ และแข่งขันกีฬากับสถาบันอื่น และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้าพบครูประจำชั้น

ไพบุลย์ พรพมา (2548 : 97-98) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องการพัฒนาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนบ้านห้วยนา อำเภออุตุขุม จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า จากกลยุทธ์การระดมความคิดสร้างสรรค์ ที่เป็นการสร้างความรู้สร้างแนวทางการพัฒนา และสร้างแนวทางการปฏิบัติ พบว่า สถานการณ์ปัจจุบันของโรงเรียนและชุมชนจะใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแนวทางการพัฒนาว่าจะให้เป็นไปในทิศทางใด และการที่จะให้การปฏิบัติการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และการดำเนินงานที่มีความชัดเจน และเป็นรูปธรรมจะต้องใช้โครงการและกิจกรรมที่มีขั้นตอนการปฏิบัติชัดเจนที่จะนำไปสู่การพัฒนาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ เช่น โครงการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร การให้บริการด้านวิชาการ การให้บริการด้านอาชีพ โครงการการรับความช่วยเหลือด้านวิทยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการการรับสนับสนุนวันแรงงาน โครงการการรับการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ โครงการการจัดทำจุลสารหรือสิ่งพิมพ์เผยแพร่ และการปิดป้ายประกาศ เผยแพร่ข่าวสารของโรงเรียน เป็นต้น ส่วนการดำเนินงานด้านอื่น ก็ให้เป็นไปตามเคยปฏิบัติการ และจากกลยุทธ์การประสานงานทั้งกิจกรรมการสร้างศรัทธา กิจกรรมการผูกมิตร ไมตรี และกิจกรรมการสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมถือเป็นกิจกรรมที่ผู้บริหารและครูต้องปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรในสถานศึกษาให้เป็นที่ยอมรับ นับถือ อันจะนำไปสู่ความศรัทธาเชื่อมั่นกับบุคคลในชุมชนซึ่งผลจากการดำเนินงานพัฒนาพบว่า 1) โรงเรียนจะต้องเป็นแหล่งให้ข้อมูลกับชุมชนในทุกด้านในลักษณะของการให้บริการทั้งทางด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านวิชาการ ด้านอาชีพ ด้านการให้บริการสวัสดิการและสุขภาพอนามัย ข้อ 2) โรงเรียนจะต้องสรรหาและขอความร่วมมือจากชุมชนทั้งเรื่อง วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นแรงงานจากชุมชน วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณที่ชุมชนให้ในลักษณะการบริจาคและการให้โอกาสกับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เรียนจัดขึ้น และ ข้อ 3) โรงเรียนต้องจัดทำจุลสารหรือสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การปิดป้ายประกาศเผยแพร่ข่าวสารของโรงเรียน การประชุมผู้ปกครอง การพบปะเยี่ยมเยียนชุมชน และการพูดประชาสัมพันธ์ในงานพิธีต่าง ๆ ตาม โอกาส จากผลการดำเนินงานตามกลยุทธ์ศาสตร์ดังกล่าว จะส่งผลให้การพัฒนาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนบรรลุ

วัตถุประสงค์ ตามแนวทางของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ให้ทุกคนและทุกองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

เทพพิทักษ์ สีนุโคตร (2549 : 105) ได้วิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการดำเนินงาน

ตามยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน : กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนอนุบาลกาฬสินธุ์ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น ด้านการประชาสัมพันธ์และด้านการให้บริการชุมชน และปัญหาการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนอนุบาลกาฬสินธุ์ อยู่ในระดับน้อย โดยเรียงจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ด้านการดำเนินงานเกี่ยวกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการให้บริการชุมชน และด้านการประชาสัมพันธ์ ซึ่งอยู่ในระดับที่อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ เพื่อจะได้มีการพัฒนาให้อยู่ในระดับที่ดีขึ้น จึงหาแนวทางในการพัฒนาที่สำคัญคือ ควรปรับปรุงงานดังต่อไปนี้

1. ด้านการให้บริการชุมชน
2. ด้านการรับความช่วยเหลือจากชุมชน
3. ด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และหน่วยงานอื่น

รมย์รินทร์ ต้นติอุทธิพล (2549 : 99) ได้วิจัยเรื่อง ปัญหา/แนวทางพัฒนาการบริหารงาน/

ความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน/โรงเรียนประถมศึกษา/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ชลบุรี เขต 1 ผลการวิจัยปรากฏว่า 1)โรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเมืองชลบุรี ที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลมีปัญหาการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง 2)โรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเมืองชลบุรี ที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลมีปัญหาการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3) แนวทางพัฒนาการบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การวางแผนการให้บริการชุมชนร่วมกันระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน มีการประชาสัมพันธ์ และแต่งตั้งคณะกรรมการการดำเนินงานร่วมกัน

การนำวิทยากรท้องถิ่นมาช่วยการเรียนการสอน ในบางโอกาส มีการจัดนิทรรศการกิจกรรมทางวิชาการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง จัดให้มีการอบรมสัมมนาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การร่วมกับผู้นำในชุมชนพัฒนาประเพณีวัฒนธรรมภายในชุมชน และการจัดทำสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ ข่าวสารกิจกรรมของ โรงเรียน

ณรงค์ โสภาท (2550 : 85) ได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 4 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การรับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากชุมชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และหน่วยงานอื่น การจัดตั้งกลุ่ม ชมรม สมาคมและมูลนิธิ และการประชาสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก 2 ด้าน คือ การให้บริการชุมชนและงานคณะกรรมการ โรงเรียน

2. เปรียบเทียบปัญหาการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดใหญ่ ปัญหาการปฏิบัติงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น งานคณะกรรมการ โรงเรียน การจัดตั้งกลุ่ม ชมรม สมาคมและมูลนิธิ และการประชาสัมพันธ์ มีปัญหาไม่แตกต่างกัน ส่วนในด้านการให้บริการชุมชน มีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พินต์ ศรีสำอางค์ (2550 : 132) ได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของ โรงเรียนใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 โดยรวมและรายด้านอยู่ระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากไปหาน้อย คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และการให้บริการชุมชน

เมื่อจำแนกตามสถานภาพและขนาดของโรงเรียน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. เมื่อเปรียบเทียบระดับปัญหาการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เมื่อจำแนกตามสถานภาพเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าโดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เมื่อจำแนกตามขนาดของโรงเรียนเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน โรงเรียนขนาดใหญ่และโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในระดับมากทุกด้าน

กิตยากร มังคะรัตน์ (2550 : 104) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทในการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทในการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3 จำแนกตามสถานภาพ และขนาดโรงเรียน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การจัดตั้งกลุ่ม ชมรม สมาคม และมูลนิธิ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและหน่วยงานอื่น

2. เปรียบเทียบบทบาทในการดำเนินงานผู้บริหารมีการดำเนินงานมากกว่าครูและประธานกรรมการ และในโรงเรียนขนาดใหญ่มีการดำเนินงานมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

3. ข้อเสนอแนะที่มีความถี่สูงสุด 3 อันดับแรกคือ ควรมีการมอบหมายงานแก่บุคลากร ควรมีการจัดอบรมสัมมนาแก่บุคลากร และควรมีการจัดทำข้อมูลวิทยากรท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

สุพรม จอมทอง (2550 : 133) ได้ทำศึกษาค้นคว้าเรื่อง การพัฒนาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนหนองหัวช้างวิทยา อำเภอพรเจริญ จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาค้นคว้า สรุปผลได้ว่า ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจและไม่มีความสนใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองโรงเรียนขาดการประสานงานกับชุมชน ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาค้นคว้าใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา คือ การประชุมปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน มีการร่วมสรุปผล การอภิปรายผล ร่วมกันในการแสดงความคิดเห็น ผู้ศึกษาค้นคว้าและกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า ได้นำประสบการณ์จากการศึกษาดูงานมาวางแผนโดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา คือ การประสานงานกับชุมชน โดยใช้กิจกรรม 3 กิจกรรม คือ การเดินแอโรบิก การร่วมทำบุญประเพณี และการอบรมจริยธรรม

2. งานวิจัยต่างประเทศ

ฮาร์ริส (Harris. 1998 : 1437) ได้ศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างในเมืองนามิเบียกับชุมชน โดยมีกรอบความคิดว่า ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีส่วนร่วมกันส่งเสริมคุณภาพการศึกษา และการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องความต้องการของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ก่อนที่นามิเบียทำความตกลงกับประเทศในทวีปยุโรปชุมชนจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทโดยตรงในการดูแลและการจัดการศึกษา โดยการฝึกอบรมเยาวชนจะร่วมมือกับโรงเรียน ภายหลังจากมีการนำระบบการจัดการศึกษาจากยุโรปมาใช้ในราวต้นศตวรรษที่ 18 ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษาลดลง แต่บุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านวิชาชีพ ด้านการเรียนการสอนเข้ามามีบทบาทแทนที่ในช่วงนั้น กระทรวงศึกษาธิการของนามิเบียได้กำหนดเป้าหมายให้ทุกหน่วยเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการจัดการศึกษา แต่ยังคงเน้นบทบาทสำคัญของชุมชนในการศึกษา โดยสรุปแล้วการศึกษารุ่นนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาทุกฝ่าย เพื่อสร้างสรรค์และดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาระดับชาติ

คูเปอร์แมน (Cooperman. 2001 : 853 – A) ได้ศึกษาความเข้าใจของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยศึกษาแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งรวมถึงผู้บริหารสำนักงานเขต ครูผู้สอน ครอบครัว และนักเรียน จุดประสงค์ของผู้วิจัยวิจัย เพื่อจะอธิบายประสบการณ์ของผู้บริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์หลักการสี่ประการ คือ 1) การเข้าใจจุดประสงค์ของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 2) การจัดทีมบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 3) การเข้าใจบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง และ 4) การอภิปรายหัวข้อของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการศึกษาพบว่า ความร่วมมือของโรงเรียน และชุมชนเป็นหนึ่งของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และสมาชิกที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะออกความเห็นต่อผู้บริหาร ในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้ ผู้ทำการค้นคว้าวิจัย สรุปว่าการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นการเริ่มต้นทุกทางแม้ว่าในขณะที่ยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นของสมาชิก โรงเรียนชุมชนยังไม่สะท้อนให้ทุกฝ่ายได้รับทราบ

เชีย (Shea. 2001 : 3008 – A) ได้ศึกษาสำรวจและวิเคราะห์เกี่ยวกับความสำเร็จจาก ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนใน โรงเรียนมัธยม 3 แห่ง แถบนครหลวงในแคว้นแอตแลนติก ทาง โดยเน้นพฤติกรรม และการพัฒนาของทั้งโรงเรียนและชุมชน โรงเรียนมัธยมที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่างตั้งอยู่ในเขตเมือง ชานเมือง และในเขตชนบท การรวบรวมข้อมูล ได้ใช้ 1) การสัมภาษณ์ ผู้บริหาร โรงเรียน 2) การสัมภาษณ์ในสมาชิกในชุมชน 3) การใช้แบบสอบถามกับครูทั้ง 3 โรงเรียน 4) การสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยเกี่ยวกับผลสะท้อนระหว่าง และหลังการเก็บข้อมูล และ 5) การวิเคราะห์จากเอกสารที่สำคัญของ โรงเรียนและชุมชน ผลการศึกษาพบว่าในระยะแรก ของการมีส่วนร่วมแต่ละฝ่ายต้องเรียนรู้วิธีการสรรหาแหล่งทรัพยากรที่ใช้ร่วมกัน ใครจะเป็น ผู้ดูแลรักษาบุคลากรในโรงเรียนจะต้องทำงานเชิงลึก ในการสรรหาแหล่งทรัพยากรที่จะให้ ชุมชน ได้ใช้ เพื่อที่จะให้เกิดความร่วมมือทั้งคู่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ โรงเรียนต้อง ใช้ทรัพยากรมนุษย์โดยอาสาสมัครจากชุมชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาความรู้สึก เป็นเจ้าของ และการลงทุนร่วมกันกับ โรงเรียน สิ่งที่สำคัญก็คือการติดต่อส่วนตัวมีบทบาทสำคัญ ในการทำให้เกิดหุ้นส่วนที่ประสบผลสำเร็จ

ฮอลล์ – เออร์บี้ (Hall – Irby. 2002 : 829 – A) ได้ศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง จำนวน 7 คนที่เป็นครอบครัวชาวแมกซิกกัน อเมริกัน ในลักษณะการร่วมมือของบ้าน โรงเรียน ชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ การสังเกต ภาพถ่าย และข้อมูลเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวชาวแมกซิกกัน – อเมริกันมีความรับรู้การมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน โรงเรียนกับผู้ปกครอง ในลักษณะที่มีบางส่วนคล้ายคลึงกัน และบางส่วนแตกต่างกันไปจาก การร่วมมือในรูปแบบดั้งเดิม โดย โรงเรียนรับรู้บทบาทของผู้ปกครอง โดยอาศัยทำงานร่วมกัน เป็นทีมงานหลักของ โรงเรียนส่วนทางบ้านผู้ปกครองยังสามารถช่วยเหลือให้นักเรียนพัฒนา และทุน ในการพัฒนามนุษย์ สังคม และวัฒนธรรมส่วน ในรูปผู้ปกครองชุมชนแสดงให้เห็นถึง ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ทางกายภาพเครื่องคิดเลข ทำให้สามารถไปมาหาสู่ ระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชน ได้มากยิ่งขึ้น การจัดการศึกษาทุกฝ่าย เพื่อสร้างสรรค์ดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมาย ของวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาระดับชาติ

เฮร์แมน (Hermann. 2002 : 2111 – A) ได้ศึกษาการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ใน โรงเรียนใหม่ โดยการสัมภาษณ์จากนักเรียน ผู้ปกครอง และคณะอาจารย์ ทั้งเป็นแบบรายบุคคล และเป็นกลุ่มเกี่ยวกับการมีประสบการณ์ที่เกี่ยวกับลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ให้ โรงเรียน มัธยมแห่งใหม่ ผลการศึกษาพบว่า มี 4 ปัจจัยที่มีบทบาทต่อชุมชน ได้แก่ ความรู้สึกเป็นเจ้าของมี

การปฏิสัมพันธ์เข้าไปมีส่วนร่วมในนวัตกรรมของชุมชน การมีค่านิยมและความเชื่อร่วมกัน แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการมีพลังและอิทธิพลเชิงพลวัตที่สรุปขึ้นภายในชุมชน หากว่า การสร้างชุมชนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในโรงเรียนเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปไม่ได้ ความพยายาม ในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งเน้นการวินิจฉัยความเชื่อ – ค่านิยม ที่ทุกคนมีส่วนร่วมกัน และการปฏิบัติต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชนอาจทำให้ระดับข้อขัดแย้งทั้งในขอบเขตและการศึกษากันลดหายไป

จากผลการวิจัยในประเทศ และต่างประเทศ สรุปได้ว่าผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน และประชาชนมีความต้องการที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะทำ ให้การพัฒนาการบริหารงานด้านความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนประสบผลสำเร็จ ตามความคาดหวังของ โรงเรียนที่เกี่ยวกับชุมชน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่มีส่วน ร่วมกับทางโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบ การบริหารของโรงเรียนไม่เพียงพอ ขาดเหตุผลที่ดีในการตัดสินใจทำให้การประชุมกำหนด นโยบายไม่ประสบผลสำเร็จ คณะกรรมการสถานศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนด นโยบาย และการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามสถานศึกษาที่มี การบริหารตามแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยให้คณะกรรมการ โรงเรียนเข้ามามีส่วน ร่วมในรูปแบบต่าง ๆ มีกระบวนการที่ต่อเนื่องซึ่งมีแนวโน้มที่จะประสบผลสำเร็จ และได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน ลดปัญหาความขัดแย้งกระตุ้นให้เพื่อร่วมงานมีขวัญ และกำลังใจ มากกว่าบริหารงานตามแนวทางอื่นและปัญหาในการทำงานร่วมกันระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน มีในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านความร่วมมือในการพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชนองค์ การปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ปกครองยังไม่เข้าใจในการร่วมจัดการศึกษาเท่าที่ควรหาก โรงเรียนมีการประสานงาน และประชาสัมพันธ์มากกว่าที่เป็นอยู่ก็จะทำให้คณะกรรมการศึกษา ชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น เพราะความ ร่วมมือร่วมใจระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น และมีผลดีจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน ถ้าโรงเรียนรู้จักให้โอกาสให้ความสำคัญแก่ชุมชน และทำ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ในการเข้าร่วมจัดการศึกษา ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา และทำความเข้าใจชุมชนให้มาก พร้อมกับหาวิธีการที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนร่วมกันจัดการศึกษาอย่างเต็มที่ให้นักเรียนที่เป็นลูกหลาน

ของชุมชนที่จะเติบโตขึ้นเป็นเยาวชน และผู้ใหญ่ในอนาคต มีความรู้เป็นคนดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และพัฒนาประเทศชาติของไทยให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
